

Webbaserad användarundervisning

Ett forum för förhandlingar om bibliotekariers professionella expertis

Olof Sundin

This article investigates web-based user education, considering it as a forum where the shaping of librarians' professional expertise is negotiated. By conveying a profession's knowledge on the Web, it is possible to define and emphasise those "problems" that the profession is striving to solve. The aim of the article is to present various approaches to the expertise of university librarians as conveyed by the librarians' pedagogical working methods. The empirical basis for the study is an analysis of 31 web-based guides to information seeking, available at Nordic higher education and research libraries. The content of the web-based user education is presented and discussed in terms of twelve recurrent themes. Then, four approaches to user education are characterised: a source-oriented approach, a behaviour-oriented approach, a process-oriented approach and a communication-oriented approach. The approaches convey different definitions of important concepts such as information, information seeking, and user, and a point of departure for this article is that these approaches have practical consequences for the user education.

Betydelsen av informations- och kommunikationsteknik (IKT) och människors förmåga att bruka denna för till exempel informations-sökning i utbildningssammanhang understryks kontinuerligt i den samtida diskussionen.¹ I utbildningspraktiken baseras undervisningen allt oftare på studenters självständiga lärande där deras förmåga att söka, kritiskt granska och använda information är avgörande. Detta är ett kun-nande vars betydelse inte stannar inom utbildningsinstitutionernas fyra

Sundin, Olof. "Webbaserad användarundervisning: Ett forum för förhandlingar om bibliotekariers professionella expertis." *HUMAN IT* 7.3(2005): 109-168

väggar, utan det sägs spela en allt viktigare roll i ett yrkesliv där även tidigare främst praktiska yrken tenderar att innefatta ökande inslag av skriftspråklig praktik (Sundin 2003a). Universitets- och högskolebiblioteks alltmer omfattande användarundervisning för informations-sökning, inklusive webbaserad sådan, skall ses i relation till denna utveckling; att förmedla kunskaper om hur information kan sökas, utvärderas och användas har blivit till en viktig praktik för utbildning på alla nivåer. Nya IKT-redskap har inte bara förändrat synen på vad som är betydelsefullt att lära sig, utan också de sätt på vilka detta lärande kan stödjas. I artikeln betraktar jag webbaserad användarundervisning utifrån ett sociokulturellt perspektiv, som en genre skapad i relation till framväxten av modern IKT. Ett sådant perspektiv understryker betydelsen av att studera hur människor handlar med hjälp av de redskap som har växt fram historiskt i den kontext där handlandet äger rum (Sundin & Johannisson 2005). Dessa redskap är inte neutrala, utan medierar perspektiv på världen.

Syftet med denna artikel är att synliggöra olika förhållningssätt till universitets- och högskolebibliotekariers expertis såsom dessa förmedlas genom bibliotekariers pedagogiska arbetsmetoder. Det görs genom en empirisk studie av nordiska universitets- och högskolebiblioteks webbaserade användarundervisning tillsammans med en löpande teoretisk diskussion kring två problemkomplex. Det första problemkomplexet som berörs är om det är möjligt att separera informations-sökning från det innehåll som informationen förväntas "förmedla". Det andra problemkomplexet gäller huruvida det är lämpligt att ta utgångspunkt i själva informationen i dess olika format eller om utgångspunkten bör tas i användarna. Därmed ges utrymme åt att utforska den del av bibliotekariers yrkespraktik som har kommit att definieras av samtiden som central, samtidigt som användarundervisning i allmänhet och på webben i synnerhet fortfarande är en relativt utforskad praktik. Genom att studera universitets- och högskolebiblioteks användarundervisning tecknas inte enbart en bild av denna undervisning och de olika förhållningssätt som där kan iaktas. Lika viktigt är att se innehållet i användarundervisningen som ett uttryck för bibliotekariers professionella kunskapsanspråk. Att förmedla denna expertis i klassrummet eller på webben kan därmed också ses som ett medel för att argumentera för ett unikt

kunnande inom ett område som har stor samhällsrelevans (Sundin 2004).

Biblioteksverksamhet innebär bland annat arbete med att organisera information, söka i denna för andra samt mediera sitt kunnande genom användarundervisning, vilket är i fokus i denna artikel. Att utforska dessa praktiker har ett empiriskt värde då bibliotekarier är en yrkesgrupp, och bibliotek är en institution, som dagligen arbetar med informations- och kommunikationstekniska redskap för informationssökning. Genom att studera högskolebiblioteks webbaserade användarundervisning kan en bild tecknas av de kunskaper och expertiser som högskolebibliotekarier anser vara viktiga och som de strävar att förmedla till sina användare. En utgångspunkt är att dessa kunskaper och expertiser just skall ses i plural och att de får olika konsekvenser för användarundervisningens praktik. En studie av bibliotekariers mediering av sin professionella expertis är även teoretiskt intressant då bibliotekarier kan ses som ett exempel på hur en yrkesgrupp anpassar och använder sig av informations- och kommunikationstekniska redskap för sina professionella intressen. Webbaserade redskap för användarundervisning skall alltså inte ses som givna, utan som ett resultat av och uttryck för mer eller mindre medvetna professionella förhandlingar.

Bibliotekariers användarundervisning är idag en viktig del av universitets- och högskolebiblioteks verksamhet. Denna undervisning ser olika ut beroende på vem som förmedlar den, men i fokus är framför allt olika informationskällor, hur dessa kan användas för informations-sökning och nödvändigheten av källkritik. Dessa, och flera andra, återkommande teman relateras sedan i varierande grad till ett större sammanhang, det vill säga den sociala praktik de ingår i, vilket i regel innebär uppsatsskrivande och annan akademisk verksamhet. Inte sällan läggs stora resurser på produktionen av webbaserad användarundervisning, ofta med hjälp av externa finansiärer såsom Bibsam i Sverige, Danmarks Elektroniske Forskningsbibliotek samt ABM utveckling i Norge. Den webbaserade användarundervisningen har växt fram i relation till den klassrumsbundna. Ibland är den tänkt att kunna fungera fristående och självständigt, medan den ibland är tänkt att huvudsakligen fungera som stöd till den klassrumsbundna undervisningen. Vidare förekommer webbaserad användarundervisning både i form av kortfattade manualer

med länkar till informationskällor och som mer omfattande kursmaterial. I artikeln undersöker jag huvudsakligen det sistnämnda även om båda typerna finns representerade i det empiriska materialet.

Inledningsvis i artikeln diskuteras pedagogiska perspektiv på användarundervisning. Därefter presenteras det empiriska materialet samt hur den empiriska undersökningen genomförts. Resultatredovisningen inleds med att den webbaserade användarundervisningens innehåll presenteras och diskuteras. Avslutningsvis urskiljs fyra olika förhållningssätt till användarundervisning, baserade på såväl teoretiska som empiriska grunder.

Perspektiv på användarundervisning²

Någon form av pedagogisk verksamhet har alltid funnits på bibliotek, särskilt de som verkar inom utbildningsinstitutioner. I en artikel publicerad i *American Library Journal* 1876 kan exempelvis följande läsas:

A librarian should be more than a keeper of books; he should be an educator [...] All that is taught in college amounts to very little; but if we can send students out self-reliant in their investigations, we have accomplished very much. (Robinson 1876)³

Diskursen om det livslånga lärandet har sålunda djupa historiska rötter. Louise Limberg, Frances Hultgren och Bo Jarneving (2002, 96ff.) visar hur det som under 1970-talet av bibliotekarier och forskare inom biblioteks- och informationsvetenskap benämndes *bibliotekskunskap* under 1980-talet kom att benämnas som *färdigheter i informationsökning* för att under 1990-talet allt oftare ersättas med benämningen *informationskompetens* (information literacy), vilket delvis skall ses som ett uttryck för att informationsökning inte på samma sätt längre är knutet till det fysiska rummets bibliotek. I takt med introduktionen av nya redskap för informationssökning samt ny, mer problemorienterad pedagogik vid utbildningsinstitutioner världen över har bibliotek och biblioteks- och informationsvetenskap uppmärksammat denna del av bibliotekspraktiken i allt större utsträckning. Vad vi än väljer att benämna den praktik som betonar bibliotekariers pedagogiska verksam-

het har den diskuterats allt mer både i Sverige och internationellt. Även om användarundervisning idag är en för bibliotekarier central praktik har dock flera forskare vittnat om att forskningen inom området, trots betydelsefulla undantag, ännu är i sin linda (Limberg 1998; Limberg, Hultgren & Jarneving 2002).

Det är dock inte bara en förändring av begrepp till förmån för informationskompetens som kan spåras i diskussionen kring användarundervisning, utan också en förändring i pedagogiska förhållningssätt. Carol Kuhlthau (2003) har ägnat en stor del av sin forskarkarriär åt att studera informationssökningsprocessen och då särskilt betydelsen av de känslomässiga aspekterna av denna. Hennes forskning har individens meningsskapande process som utgångspunkt och understryker dikotomin mellan kontroll och osäkerhet som bärande principer för informationssökning. Kuhlthau (1987) skiljer mellan tre ansatser inom användarundervisning: *en källansats* (source approach), *en stigfinnarsats* (pathfinder approach) och *en processansats* (process approach). Kuhlthau förespråkar den sistnämnda ansatsen och grundar detta på konstruktivistisk pedagogisk och kognitiv teori. Kuhlthaus indelning bygger delvis på en kategorisering av användarundervisning i akademiska bibliotek gjord av Harold Tuckett och Carla Stoffle (1984). Författarna skiljer i denna artikel mellan tre ansatser: *en referensverktygsansats* (reference-tool approach), *en modellansats* (conceptual framework approach) och *en teoribaserad ansats* (theory-based approach). Den sistnämnda ansatsen är naturligtvis inte den enda som är teoretisk, men författarna menar att den är tydligt grundad i kognitivt och konstruktivistiskt orienterade teoribildningar. Idag domineras forskningen framför allt av de teoribildningar som innefattas i det som ovan benämns för processansats (alternativt en teoribaserad ansats). Det finns också en delvis alternativ fenomenografisk forskningsansats som understryker människors olika sätt att erfara informationssökning (Bruce 1997; Limberg 1998). Det som kommer till uttryck i forskningen speglar dock inte alltid användarundervisningens praktik. James Marcum (2002; jmf. Day 2000) menar till exempel att det i användarundervisning finns ett underliggande synsätt på informationssökning som ligger nära den så kallade kanalmetaforen. Denna metafor medierar ett synsätt på information som en kontextberoende storhet där bibliotekets uppgift främst är att

erbjuda tekniska och administrativa redskap för *överföring* av information.

Ett kompletterande teoretiskt perspektiv är nödvändigt då ovanstående teoretiska ansatser inte i tillräcklig grad behandlar informationsökning som en social och kulturell praktik. Ett sådant perspektiv har en något undanskymd position inom användarforskning i allmänhet och forskning om användarundervisning i synnerhet, men det finns. Fokus är här flyttat från enskilda individers beteenden eller upplevelser till de diskurser som dessa beteenden och upplevelser utgör en del av. Information representerar varken en yttre verklighet eller människors kognitiva strukturer – information får mening, bedöms och används inom olika sociala praktiker (Sundin & Johannisson 2005). Inom forskning om användarundervisning understryker exempelvis Jack Andersen (kommande), med hjälp av Jürgen Habermas, på ett liknande vis att informationskompetens också bör innefatta kunskap om olika genrens sociala funktioner och hur kommunikativa strukturer skapas inom diskursiva gemenskaper. En genre stödjer vissa läsararter och användarundervisning borde därmed bidra till att blottlägga dessa läsararter. Christine Pawley (2003) beskriver på ett intressant vis att bibliotekens praktik dekontextualiserar information och att användarundervisning har en potential att rekontextualisera informationen till den sociala praktik den har en funktion inom (jmf. Sundin 2003a, 236). Ett annat exempel på mer sociala aspekter på informationskompetens ges av James Marcum (2002) som vill relatera socialt orienterade lärandeteorier till informationskompetens; informationsökning och lärande är inte individuella processer.

Jag har i en tidigare artikel (Sundin 2004) argumenterat för att bibliotekarieprofessionens företrädare och forskare inom biblioteks- och informationsvetenskap i ökad utsträckning under senare tid har försökt att etablera den pedagogiska rollen som en central del av bibliotekariers professionella expertis. Det är ett uttryck för en nödvändig anpassning från bibliotekens sida till de förutsättningar som modern IKT tillsammans med ett ökat antal studerande låntagare har medfört. Det kan också analyseras med hjälp av professionsteori som ett sätt att höja yrkets status. Att etablera begreppet informationskompetens och fylla det med ett innehåll kan då sägas skapa en ”ny” expertroll för bibliotekarier. Mer

precis kan det ses som ett försök att utöka bibliotekariers jurisdiktion i yrkespraktiken (Abbott 1988; Wilson 1983; Tuominen 1997). I den webbaserade användarundervisningen synliggörs därmed olika förhållningssätt till bibliotekariers expertis. De båda förklaringarna är inte varandra uteslutande, utan skall ses som sinsemellan kompletterande. Genom att förmedla en professions kunskap på webben, i detta fall informationssökning, kan de "problem" som professionen strävar efter att lösa preciseras och framhållas som viktiga (Fournier 2000). I universitets- och högskolebiblioteks webbaserade användarundervisning kan bibliotekarier därför försöka (om)formulera sin kunskap och (om)förhandla professionens gränser mot omvärlden. I denna artikel utforskas webbaserad användarundervisning sedd som ett viktigt forum där förhandlingar om utformningen av bibliotekariers professionella expertis äger rum.

Empiriskt material och metod

Det finns en rad olika former och typer av webbaserad användarundervisning. Allt ifrån kortfattade kommenterade länksammanställningar eller guider för enskilda informationskällor, till mer omfattande kursmaterial som bättre kan beskrivas som digitala läromedel. Den förstnämnda varianten är skapad för att kunna hjälpa en användare som har ett konkret problem att lösa, medan den sistnämnda är skapad för att förbereda studenterna inför kommande informationssökning. I den studie som redovisas i artikeln preciseras empiriskt fokus till den mer omfattande varianten av användarundervisning – även om en absolut gräns svårligen låter sig dras – innefattande *olika* innehållsdelar med en sammanbindande layout. Denna webbaserade användarundervisning benämns i fortsättningen för *handledningar*, vilka kan sägas utgöra en genre skapad inom högskole- och universitetsbiblioteks sociala praktik (Tolson 1996). Handledningarna utgörs av en kombination av texter, röstpålägg, illustrationer, animationer och videoklipp inom en gemensam ram.

Studiens empiriska underlag består av en analys av 31 webbaserade nordiska handledningar för informationssökning, tillgängliga vid högskolor och universitet i Sverige, Norge, Danmark och Finland (se "Empiriskt material"). Det svenska materialet dominerar i antal, men

några av de ekonomiskt mer påkostade handledningarna är skapade i Norge och Danmark. Detta material har kompletterats med kortare enkätsvar som ansvariga vid respektive producerande bibliotek har bidragit med per e-post. Jag har eftersträvat att inkludera ett stort antal handledningar för att det skall vara möjligt att synliggöra de olika sätt som webbaserad användarundervisning kan bedrivas på, främst avseende innehåll, samtidigt som det även är möjligt att uttala sig om deras varierande förekomst. Detta dock utan att ambitionen är att göra en totalundersökning. Den geografiska inriktningen motiveras av de likheter i utbildnings- och biblioteksväsende som finns mellan de olika länderna, vilka skapar en gemensam analytisk ram. De enskilda handledningarna har identifierats genom en "snöbollsmetod" där jag använt mig av såväl professionella kontakter som de sammanställningar av länkar till andra handledningar som då och då presenteras i anslutning till den webbaserade användarundervisningen. Ett par handledningar föll bort på grund av att enkäten ej besvarades av företrädare vid det bibliotek som producerat dem. Ytterligare en avgränsning motiverades av språkliga skäl där, utöver ett undantag,⁴ alla handledningar använder sig av danska, norska eller svenska.

Varje enskild handledning har först studerats online. Därefter, mellan augusti och oktober 2004, har de skrivits ut. Det är sålunda handledningarna såsom dessa såg ut under denna tid som studeras. Sedan har en läsning av varje enskild handledning tagit vid, utifrån vilken teman skapats som täcker det innehåll som handledningarna tar upp. Under varje tema har jag vidare strävat efter att skildra de mönster och variationer som finns i det samlade materialet. Dessa teman utgör inga absoluta kategorier, utan är konstruktioner baserade på en dialog mellan det empiriska underlaget och de teoretiska utgångspunkterna. De flesta handledningar är uppbyggda utifrån ett modultänkande där varje modul innehåller ett visst tema, till exempel "källkritik", "Internet" och "vetenskaplig kommunikation". Modulerna verkar som en slags innehållsförteckning som ständigt är närvarande för användaren. Inom varje modul finns i regel en sekvens av webbsidor och inte sällan olika nivåer. Modulnamnen har varierat mellan handledningarna och när namnet varit det samma har det istället hänt att innehållet skiljt sig något åt. I den tematiska genomgången nedan tas utgångspunkt därför ibland i hela

moduler, medan jag i andra fall väljer att lyfta fram ett tema som finns ”dolt” inom en eller flera moduler.

De olika handledningarna har olika målgrupper och ämnesinriktningar vilket naturligtvis har påverkat deras utformning. Dessutom är de skapade med olika syften; vissa är tänkta att fungera självständigt, medan andra är tänkta att fungera tillsammans med klassrumsbunden undervisning. De olika syftena till trots är det rimligt att anta att med det stora antal handledningar som har studerats i artikeln ges en väl underbyggd bild av de expertiser som förmedlas genom användarundervisning. Syftet med studien är inte att utvärdera enskilda handledningars för- respektive nackdelar, utan att skapa en överblick över de olika teman som återfinns i webbaserade handledningar för informationssökning och hur olika pedagogiska ansatser åskådliggörs i dessa teman. Därutöver analyseras dessa teman och ansatser som uttryck för förhandlingar om universitets- och högskolebibliotekariers professionella expertis. Variationerna och mönstren i handledningarnas innehåll utgör sålunda analysens fokus, inte de enskilda handledningarna i sig.

Resultatredovisning

Resultatredovisningen inleds med att jag karaktäriserar vad en handledning är genom att visa på några typiska drag. Därpå följer den tematiska redovisningen av handledningarnas innehåll. I anslutning till denna redovisning anges även en indikator på i vilken utsträckning temat förekommer. Avslutningsvis redovisas de fyra förhållningssätt till användarundervisning som analysen synliggör och de pedagogiska synsätt dessa förhållningssätt implicerar.

Webbaserade handledningar

Utformningen av handledningarna skiljer sig åt avseende såväl omfattning som utformning och den kan därtill vara mer eller mindre grafiskt utsmyckad. Nedanstående illustration visar första sidan för den norska handledningen *VIKO* som här får tjäna som exempel. *VIKO* är uppbyggd kring modulerna ”introduktion”, ”problemformulering”, ”informationskällor”, ”finna böcker”, ”finna artiklar”, ”använda Internet”, ”källkritik” och ”skriva uppsats”. Dessa moduler är även ofta återkommande i de andra handledningarna. *VIKO* är i huvudsak textbaserad

även om det också förekommer illustrationer. I *VIKO* används också en introducerande videosekvens om knappa två minuter.

Figur 1. *VIKO* – ingångssida

VIKO har genom sitt format ingen given och tydlig ordning mellan modulerna, men det finns en logik där introduktionsfilmen inleder, följd av problemformulering och så vidare. Med denna processororienterade lösning avslutas handledningen med den praktik som kan ses som den inom vilken informationsökningen sker: uppsatsförfattande. Under varje modul finns sedan en sekvens av webbsidor:

NTNU Universitetsbiblioteket i Trondheim

Startside Problemulering Info.kilder Finne bøker **Finne artikler** Bruke internett Kildekritikk Skrive oppgave

Finne artikler » **Oversikt** « Forrige | Neste »

Side 1 av 14

Innholdsfortegnelse:

- [Databaser](#)
- [Valg av databaser](#)
- [Hvor finnes databaser?](#)
- [Skning](#)
- [Problemløsing](#)
- [Test deg selv](#)
- [Søkeeksempler](#)
- [Vurdere søkeresultat/referanse](#)
- [Skaffe artikkel](#)
- [Test deg selv-skaffe artikkel](#)
- [Mitt BIBSYS](#)
- [Oppsummering](#)

Finne artikler i tidsskrifter og bøker

I denne modulen skal du lære å finne artikler i tidsskrift, bøker og aviser. Du lærer å søke i **databaser** for å finne artikler om emner du er interessert i.

Artikler finner du i bøker, tidsskrifter og aviser, i trykt og elektronisk form.

Artikler i fagtidsskrift og bøker fokuserer i detalj på et bestemt tema eller problemstilling:

- De er vanligvis skrevet av forskere og kvalitetsikret av andre eksperter på fagområdet.
- De blir vurdert som mer "akademisk" eller faglig solid enn de fleste artikler i populærtidsskrifter.

Bruk artikler for å finne:

- både ny og eldre informasjon om emnet ditt
- litteraturnevisninger til annen relevant forskning

« Forrige side VIKO Veien til informasjonskompetanse Neste side »

Ansvarlig redaktør: Bibliotekdirektør Ingar Lomheim Kontaktadresse: webmaster@ub.ntnu.no Sist oppdatert: 2004-07-02

Figur 2. VIKO – Oversikt: Finne artikler i tidsskrifter og bøker

Illustrationen ovan visar den första sidan i en serie om 14 som skildrar hur man finner artiklar. Längst upp i bilden finns hyperlänkar till de andra modulerna. Längst till vänster finns även hyperlänkar till de olika sidorna i sekvensen. Användaren kan navigera fram och tillbaka i sekvensen genom att använda navigationsknapparna uppe till höger eller de på den röda linjen i botten på sidan.

Sekvensen går bland annat igenom hur man väljer och får tillgång till databaser, hur man hittar sökord och hur dessa används i databaser (t.ex. trunkering och boolesk logik). Användaren får också upplysningar om hur man hanterar alltför många träffar samt hur en bibliografisk post tolkas. Dessutom finns två kunskapstester i sekvensen. Dessa tester är självvrttande "multiple choice"-varianter där användaren får ett direkt svar på sitt lösningsförslag. Det ges sökexempel med grafiskt bearbetade skärmdumpar från olika gränssnitt. I flera andra handledningar presenteras motsvarande exempel i form av en slags bildspel (t.ex. *Grundkurs i informationsökning, Råd & VINK*).

Denna linjära struktur bestående av moduler och en sekvens av sidor är den vanliga formen i handledningarna. Ofta finns det dessutom flera

hierarkiska nivåer inom varje modul. Undantagen från denna form representeras i studien främst av *SWIM* som istället är uppbyggd som ett rollspel och utifrån faser i informationsökningsprocessen. Även *Lilla sökguiden* utgör här något av ett undantag med sin grunda struktur. Ibland är handledningarna relativt fristående, som i exemplen *VIKO* och *SWIM*, medan de ibland är mer integrerade med övriga webbsidor från det producerande biblioteket. I det sistnämnda fallet kan det vara svårt att dra en tydlig innehållsmässig gräns mellan handledningen och bibliotekets andra resurser.

De olika handledningarna har delvis olika ämnesinriktningar, målgrupper och syften. Av de 31 handledningar som har analyserats har cirka hälften en generell, ämnesoberoende inriktning och hälften en angiven ämnesinriktning. Med ”målgrupp” avses här vilka som förväntas använda handledningen. Den korta enkät som de producerande biblioteken besvarat har i detta avsnitt fått komplettera de angivelser som finns i handledningarna. Uppgiften om målgrupp är trots det ibland svår att utläsa och många handledningar anger målgruppen som ”studenter vid X-universitetet”. I de fall en precisering görs tycks de flesta handledningar avsedda att användas av studerande på grundnivån. Ofta nämns även distansutbildningsstudenter som inte kan ta del av den klassrumsbundna användarundervisningen. Med ”syfte” avses i vilken utsträckning handledningen är tänkt att användas självständigt och i vilken utsträckning den är tänkt att fungera tillsammans med annan användarundervisning. De flesta handledningar är skapade för att kunna användas självständigt och ibland som ett komplement till klassrumsundervisning, men också i detta fall är enkätsvaren ibland svåra att tyda. Många informanter uppger dock att handledningarna även är tänkta att fungera tillsammans med annan användarundervisning där handledningarna kan ses som ”repetitioner” eller annat stöd. Det bör därför understrykas att en handledning inte speglar helheten i ett biblioteks användarundervisning. De flesta handledningar har, enligt den enkät som besvarats, dessutom inte utvärderats, så det är rimligt att förmoda att alla inte vet hur och av vem respektive handledning används.

Ofta har de mer påkostade handledningarna en dokumentation kring tankarna med handledningen och hur den skall nyttjas. Det gäller exempelvis *SWIM* som bland annat innehåller ett rollspel, där detaljerade

anvisningar ges för hur handledningen är tänkt att användas. Ett annat exempel på en omfattande dokumentation gäller för *Godin* där en monografi publicerats i anslutning till handledningen (Poulsen 2002).

Innehållsteman

De teman som presenteras nedan är *informationskompetens, lokala uppgifter, informationskällor, problemformulering, informationsbehov & känslaspekter, informationssökningstyper, sökteknik, källkritik, vetenskaplig kommunikation, Internet, citatteknik, referenser & juridik, skrivprocess & studieteknik, kunskapstest*. Inom parentes anges förekomsten. Ordningföljden för de 12 teman som presenteras under denna rubrik är grundad på den ordning i vilken de ofta förekommer i handledningarna. Först presenteras det tema som argumenterar för den webbaserade användarundervisningens förekomst.

Informationskompetens (13 av 31 handledningar)

Många handledningar inleds med en mer eller mindre omfattande argumentation för varför den kunskap som handledningen är tänkt att förmedla är viktig. Begreppet *informationskompetens* används här i regel för att försöka motivera handledningens innehåll för användaren och därmed också legitimera bibliotekariers expertis och nödvändigheten av att mediera denna genom användarundervisning. Ofta tar här handledningarna sin utgångspunkt i att vi lever i ett "informationssamhälle" som kräver en viss typ av kompetens och kunnande. De definitioner av informationskompetens som ges i handledningarna är lika varandra och stämmer väl överens med den internationella biblioteks- och informationsvetenskapliga "information literacy"-litteraturen (t.ex. Doyle 1994). En handledning vid Roskilde universitetsbibliotek definierar till exempel begreppet genom följande punktlista:

- *erkendelse af behovet for information*
- *overblik over, hvor behovet kan dækkes*
- *færdigheder i søgeteknik*
- *evnen til optimal udførelse af søgningerne*

- *færdigheder og kompetence i kvalitativ sortering og udvælgelse af informationer (kildekritik)*
- *evnen til integration af den fundne information i den allerede etablerede viden*
- *formidlingsevne*
(Selvstudier til informationsøgning)

De olika definitionerna kan skilja sig åt genom antalet punkter, men i princip är det detta innehåll som återkommer. Som synes beskriver punktlistan en slags process som börjar med att användaren upplever ett informationsbehov. Informationssökning och dess närliggande led betraktas som en rationell, individuell och förnuftsbasead problemlösningspraktik med nytta som utgångspunkt, ett tema som studien visar är återkommande i handledningarna. I en annan handledning formuleras det på följande vis:

En informationskompetent person...

- *är medveten om att korrekt och fullständig information är en förutsättning för riktiga beslut*
- *inser behovet av ny information*
- *formulerar frågeställningen utifrån informationsbehovet*
- *identifierar lämpliga informationskällor*
- *använder alla typer av källor, såväl IT-baserade som övriga*
- *utvärderar information*
- *organiserar information för praktiskt användande*
- *integrerar ny information med befintlig kunskap*
- *använder information i kritiskt tänkande och vid problemlösning*
(Illern)

Informationskompetens kan i det sammanhanget sägas avse att skapa goda förutsättningar för användarens upplysta val som ”konsument” (jmf. Pawley 2003, 435). Genom begreppet informationskompetens

försöker biblioteken placera användarundervisningen i en samtid där betydelsen av informationssökning och informationsanvändning är stor. Definitionen av informationskompetens går ofta, som i citatet ovan, utanför bibliotekens och deras användarundervisnings traditionella gränser. Samtidigt, vilket visas längre fram, är innehållet i handledningarnas användarundervisning i regel koncentrerat till bibliotekens traditionella redskap.

Ett annat sätt att motivera användarundervisningen är genom att hänvisa till framväxten av Internet:

Ska det verkligen behövas en hel kurs på 1 p i informationssökning, som dessutom är obligatorisk för en del? Det är ju så lätt att hitta vad man behöver på Internet? Jo, att det är så lätt att söka information på Internet är paradoxalt nog en del av bibliotekets dilemma och anledningen till att kursen behövs - trots allt. Förutom att vi har ett utbildningsuppdrag av rektor och högskolelagen. För det har verkligen blivit mycket lättare att hitta information sedan 1994 när Internet blev var mans egendom. Mängden information på nätet betyder inte att det har blivit lättare att hitta rätt slags information, den som är tillförlitlig och relevant – tvärtom, det var lättare i det lilla biblioteket där varje bok var nogsamt utvald och bedömd. (Från fråga till dokument i e-biblioteket)

I citatet nämns inte informationskompetens, men de generella svårigheter som förknippas med ”mängden information” som nås via Internet betonas. Bibliotekarien skildras indirekt som den som har potential att välja ut ”rätt” information. Denna tråd återkommer nedan under Internet och den går ut på att skapa en insikt om att webben inte har alla svar. Istället understryker detta förhållningssätt att Internets stora utbud av tillgänglig information gör bibliotekariens expertis än viktigare. Hänvisningen till auktoriteter i annan institutionell kontext, som rektor och högskolelagen, faller här något vid sidan om.

Ett annat och annorlunda argument för att lära sig söka, granska och använda information kan hämtas från en handledning med tydlig ämnesinriktning. *Informationssökningskörkort* vänder sig till sjuksköterskestudenter och därför är det i denna möjligt att också hänvisa till vissa professionella krav som finns inom detta yrke:

Nu när ni börjat på sjuksköterskeutbildningen står allt detta till ert förfogande. Att veta hur det går till att söka information underlättar studierna och är en förutsättning för att hänga med i utvecklingen inom sitt framtida yrke. Yrkesverksamma sjuksköterskor är skyldiga att följa utvecklingen och ta del av nya rön inom omvårdnadsområdet. I ICNs etiska kod står det bl a ”Sjuksköterskan har ett personligt ansvar för sitt sätt att utöva yrket och för att genom livslångt lärande behålla sin yrkeskompetens”. För att hjälpa er att komma igång med att använda biblioteket har vi sammanställt en övning i form av en webbquest. (Webbquest för sjuksköterskor)

I citatet hänvisas till professionella normer och värderingar som finns inom sjuksköterskekåren; att söka information anses vara en professionell skyldighet som omfattas av yrkesgruppens internationella kod. Biblioteket blir här till en partner i sjuksköterskeyrkets professionalisering. Kopplingen mellan sjuksköterskors professionella projekt och sjuksköterskors informationssökning har beskrivits utförligt i tidigare forskning (Sundin 2003a, 2003b). Denna domänberoende argumentation är naturligtvis enbart möjlig när handledningen som sådan är just domänberoende, men den ställer en viktig fråga på sin spets: är det möjligt att betrakta informationskompetens, eller andra benämningar på samma fenomen, som en generell, ämnesoberoende kunskap?

Lokala uppgifter (12 av 31 handledningar)

I temat ”lokala uppgifter” återfinns uppgifter om det eller de bibliotek som producerat handledningen. Uppgifterna gäller låneregler, öppettider, hylluppställning och andra upplysningar av mer praktisk karaktär. I en av handledningarna finns en videosekvens på cirka 8 minuter där användaren får följa en distansstudent på besök vid högskolebiblioteket i interaktion med olika enheter såsom lånedisken, informationsdisken, helpdesk samt hur låntagaren praktiskt anskaffar dokument (*Från fråga till dokument i e-biblioteket*). Denna narrativa berättarform hör till undantagen i handledningarna, men – som visas nedan – den används ibland.

I några fall ägnas stort utrymme åt den lokala informationen med bilder från biblioteket (bl.a. på personalen, utlåningsmaskiner och de olika avdelningarna), genom en karta över byggnaden och i beskrivningar

av bibliotekets service (*Biblioteksguiden för studerande*⁵). Som synes ovan är det endast 12 av handledningarna som inkluderar detta tema, men samtidigt bör det påpekas att bibliotek även har denna typ av uppgifter på andra ställen på sin webbplats och jag redovisar här endast de som explicit har dessa uppgifter i handledningen.

Informationskällor (samtliga handledningar)

Informationskällor är det till omfattningen största temat då alla uppgifter om olika primär-, sekundär- och eventuella tertiärkällor inkluderas här. Dessa källor beskrivs i regel avseende innehåll och användningsområden. Med användningsområden avses de passager i handledningarna som berör när en viss typ av källa bör användas och när det passar bättre med en annan.

Primärkällorna skildras i regel utifrån genrer. Ibland görs också en distinktion mellan tryckta/elektroniska (formella) och muntliga/informella källor, men de senare källorna följs sällan upp på samma sätt som de tryckta/elektroniska i den fortsatta framställningen. Detaljeringsgraden varierar kraftigt mellan handledningarna. I en av dem används följande rubriker för primärkällor (i handledningen kallat ”publikationstyper och informationskällor”):

Böcker
Tidskrifter
Konferenspublikationer
Forskningsrapporter
Doktorsavhandlingar
Standarder
Patent
Statistik
Dagstidningar
Lagar och föreskrifter
Offentligt tryck
(Att söka information)

I citatet är det tydligt att de genrer och medier som bibliotek i allmänhet är mest vana vid att hantera kommer i fokus. Observera att

webbdokument inte nämns som primärkälla. Andra handledningar tar upp webbkällor i detta sammanhang, men det omgärdas då ofta av varningar om webbdokuments flyktiga karaktär:

Svagheden er, at alle og enhver kan lægge informationer og dokumenter ind på nettet. Ganske som for alle andre materialer, der ikke har været underlagt en grundig redaktionel behandling, kræves der en ekstra grundig kritisk vurdering af materialets lodighed via bl.a. en række kvalitetskriterier for internetdokumenter. (Godin)

Vissa handledningar (t.ex. *Godin*) ger även utrymme åt andra, mindre biblioteksorienterade primärkällor, såsom TV- och radioprogram. De muntliga/informella källorna ges främst utrymme i de fall där ”vetenskaplig kommunikation” diskuteras (se nedan). Genomgående är att enskilda specifika källor sällan behandlas när det gäller primärkällor. Snarare är det ”typen” av källa som tas upp.

Även sekundärkällorna skildras ofta utifrån genrer. I den handledning som citerades ovan används följande rubriker för sekundärkällor (i handledningen kallat för ”hjälpmedel vid informationsökning”):

- *Encyclopedier [sic!] och handböcker*
- *Bibliografier och bibliografiska databaser*
- *Citeringsdatabaser och referenslistor*
- *Bibliotekskataloger*
- *Forskningsöversikter*
- *Informationssökning på Internet*
(Att söka information)

I citatet återfinns en praktik, ”informationssökning på Internet”, bland genrer. Möjligtvis kan det ses som ett exempel på den särbehandling som webbaserade dokument och praktiker ofta ges.

Ibland listas enbart specifika informationskällor med korta introduktioner (t.ex. *Informationskompetens [ekonomi]*), medan det i andra fall ges något djupare introduktioner till dem, tillsammans med instruktioner om hur just dessa källor på bästa sätt nås och används (t.ex. *Att söka*

information). Även sekundärkällor omtalas med inriktning på deras funktioner. Bland annat beskrivs regelbundet encyklopedier och handböcker av olika slag som redskap i inledningsskedet av en informationsökning:

Det är ofta en god idé att börja sin sökning genom att slå upp begrepp och definitioner i en ordbok eller ett uppslagsverk. (Pedagogguiden)

I avsnitt om citeringsdatabaser och referenslistor återfinns i många handledningar en mer socialt orienterad syn på informationssökning som annars inte är vanlig. Här medieras kunskap om "social navigering" genom att visa hur centrala verk har blivit citerade av andra (se nedan under "informationssökningstyper").

Något som är svårt att finna exempel på i handledningarna är en kritisk analys av sekundärkällors samhälleliga ursprung, deras betydelser i olika sociala praktiker samt hur de medverkar till att reproducera perspektiv och värderingar. Sällan nämns till exempel de problem som kan vara förbundna med principerna för sökmotorers rangordning av träffar. Undantag finns dock:

Vissa söktjänster ger mot betalning webbsidor högt rangordnade placeringar. (Söka, samlar, skriva)

Det finns naturligtvis även andra indelningsgrunder och varierande detaljeringsgrad mellan de olika handledningarna. Webb-källor, både primära och sekundära, placeras dessutom i regel i en egen modul som benämns "Internet". Handledningarna tycks sålunda återspegla en viss inkonsekvens i synen på hur tryckta och webbaserade källor skall behandlas i relation till varandra, vilket naturligtvis blir en inkonsekvens som återspeglas i ordningen här.

Problemformulering, informationsbehov och känslaspekter (20 av 31 handledningar)

Nödvändigheten av att formulera ett problem och/eller informationsbehov innan dess att själva sökningen tar vid är ett tema som tas upp i ett flertal av handledningarna. Med problemformulering menas här något

mer omfattande än enbart exempel på hur en sökfråga formuleras. Det sistnämnda återkommer istället som ett moment i ”sökteknik”, som presenteras nedan. Med problemformulering avses här i stället den process genom vilken den uppgift användaren står inför avgränsas och preciseras. Det handlar både om de formella ramarna för uppgiften och de ämnesmässiga. I en av handledningarna beskrivs det på följande vis:

Du må først lage deg en foreløpig problemstilling. Når du gjør det, oppnår du samtidig en begrepsavklaring. Begrepsavklaringen er et viktig redskap i den første informasjonssøkningen din. Det du nå gjør, er å undersøke:

- *de formelle retningslinjer for prosjektet*
- *hva som er temarammen for prosjektet*
- *hvilket omfang prosjektet skal ha*
- *hvor mye tid du har til rådighet*
- *hva som er det spesifikke kravet til innhold*
(Informasjonskompetanse)

Det är inte alltid som problemformulering ses som en del av användarundervisningens uppgift, såsom det uttrycks här, och det händer att denna praktik explicit definieras som en fråga för läraren och studenten (*Informasjonssøking*). Handledningarnas diskussion om problemformulering är ett tydligt exempel på hur gränsen mot lärares expertis förhandlas.

Utifrån problemformuleringen tar sedan många handledningar upp ”informationsbehov”. Med detta begrepp avses i regel det som användaren behöver ta reda på med avseende på det problem som användaren står inför (t.ex. *Från fråga till dokument i e-biblioteket*). Det är dock många gånger svårt att hålla isär problemformulering och informationsbehov, och i handledningarna flyter de två delarna inte sällan ihop:

- *Vilken typ av information behöver jag? - Vilken typ av källor innehåller den information jag behöver? Aktuella fakta hittar man oftast i tidnings- och tidskriftsartiklar,*

aktuella rapporter m.m. Använd böcker och uppslagsböcker för ett bredare tidsperspektiv!

- *Vilket syfte har jag?*
- *Hur omfattande skall det vara? - Välj inte ett för brett ämne!*
- *Hur aktuellt bör det vara?*
- *(Vilket språk skall det vara skrivet på?)
(Informationskompetens)*

I citatet poängteras även relationen mellan olika källor och när dessa skall användas.

Problemformulering och informationsbehov skildras ovan som delar i en informationssökningsprocess. I samband med ett processperspektiv beskriver fem av dessa handledningar hur användaren kan uppleva processen känslomässigt. Det formuleras på följande sätt av en berättarröst i en av handledningarna:

Vi märker att många studenter blir frustrerade just när de börjar söka. Antingen hittar de ingenting eller alldeles för mycket. Det hör till, just första fasen när man funderar över vad man ska skriva om och försöker hitta litteratur är förvirrande innan man fokuserat sin frågeställning och hittat rätt sökbegrepp. (Från fråga till dokument i e-biblioteket)

Dessa meningar ackompanjeras av en grafisk illustration som visar att 20 % av en forskares tid går till informationssökning.

De känslomässiga aspekterna behandlas mer eller mindre tydligt i anslutning till Kuhlthaus (2003) skildring av informationssökningsprocessen, där känslor utgör en viktig del vid sidan om tankar och handlingar. Tre av handledningarna som behandlar detta tema refererar explicit i en tillhörande dokumentation till Carol Kuhlthaus forskning (*Guide till informationssökning, SWIM, Råd & VINK*). Enligt Kuhlthaus skildring av informationssökningsprocessen kan denna delas upp i sex faser där användarna upplever störst osäkerhet i övergången från "topic selection" till "pre-focus exploration", det vill säga vid preciseringen av ett syfte. I enlighet med den konstruktivistiska ansats som Kuhlthau

bygger på blir denna övergång lättare att hantera om användaren får insikt i hur den kan erfaras.

Det kan vara värt att notera att av de handledningar som är skrivna utifrån ett uttalat processperspektiv och även inkluderar känslomässiga aspekter, använder sig två av en narrativitet i sin framställning (*SWIM*, *Råd & VINK*). Informationssökningens känslomässiga aspekter kommer till tydligast uttryck i den danska handledningen *SWIM* som består av både ett rollspel och fem stycken så kallade informationsmoduler. I *SWIM*:s rollspel får vi följa tre studenters informationssökning i samband med ett grupparbete där bland annat studenternas känslolägen skildras i längre videosekvenser. *Råd & VINK* inkluderar även den en slags rollspel, men här är formen en animerad serie som skildrar en grupps skiftande känslolägen under informationssökningsprocessen, även här i samband med ett grupparbete. Till skillnad från *SWIM* bygger dock inte *Råd & VINK* på att användaren aktivt skall interagera.

Informationssökningstyper (10 av 31 handledningar)

Ett tema är skildringen av olika ”typer” av informationssökning. De flesta handledningar utgår från ämnessökning, men denna sökning sätts ibland i relation till andra typer av informationssökning och här avses när flera skilda typer relateras till varandra. Typerna kopplas i regel till databaser av olika slag – exempelvis referensdatabaser eller sökmotorer på webben. Temat kan ses som en omvänd motsvarighet till när utgångspunkten tas i informationskällorna. Då introduceras enskilda primär- och sekundärkällor med anvisningar om vad de kan användas till. Här vänds perspektivet och utgångspunkten tas istället i olika informationssökningstyper som sedan följs av exempel på användbara källor. Informationssökningstyperna har varierande namn, men följande brukar förekomma.

Ämnessökning

Ämnessökning kan delas upp beroende på graden av uttömmande resultat som användaren vill ha. I *Informationskompetens* nämns följande: ”senaste forskningsresultat”, ”översikt av aktuell forskning & översiktlig information” samt ”detaljstudier i ett ämne”. Ämnessökning är den typ av sök-

ning som upptar mest utrymme i handledningarna genom att det är denna som utgör grunden för det nedan beskrivna temat ”sökteknik”.

Titel-, författar- och faktasökning

När titeln eller författaren är känd eller delvis känd är syftet med sökningen i regel att identifiera eller lokalisera ett dokument. Så kallad faktasökning presenteras ibland som ett sätt att söka direkta ”fakta”. I *Att söka information* beskrivs till exempel olika slags faktasökningar beroende på ändamål: ”för översiktlig information”, ”för definitioner och stavning av ord och termer”, ”för information om olika personer”, ”för information om kronologiska uppgifter” samt ”för information om statistiska uppgifter”.

Bevakning

Detta tema återkommer under en rad olika beteckningar, till exempel ”bevakning”, ”hålla sig à jour” och ”alert”. Gemensamt är att det handlar om hur användaren bevakar vad som händer inom ett visst område. Det är inte en sökning efter allt material som är publicerat inom ett område under en längre tid, utan ett sätt att hålla sig uppdaterad. När bevakning behandlas görs det oftast kortfattat genom att nämna exempel på hur sekundärkällor kan användas för detta ändamål (t.ex. *Illern*), men ibland behandlas temat också på ett mer omfattande sätt. I *Informationssökningskörtkort* ges det som där kallas ”omvärldsbevakning” ett stort utrymme och har följande underrubriker: ”söktjänster”, ”nyhetstjänster”, ”facklitteratur”, ”nätverk” samt ”bevakning av valda webbplatser”. Särskilt intressant är ”nätverk” där relativt stort utrymme ges åt sociala relationer som underlag för att hålla sig uppdaterad:

En viktig del av omvärldsbevakningen är att skapa nätverk av olika sociala relationer och kontakter. Arbetskamrater och kollegor med samma yrke på andra arbetsplatser kan vara naturliga medlemmar i ditt nätverk. Nätverket innebär en växelverkan mellan dig och dina relationer och kontakter. Du vet något som du delar med andra och andra vet något som du får ta del av. Kafferaster, konferenser och studiebesök är bra exempel på möjligheter att odla ditt nätverk. Kom ihåg att du inte kan veta allt, men tillsammans med andra kan du hitta ett svar på en fråga som är aktuell för dig. (Informationssökningskörtkort)

Detta förhållningssätt, det vill säga att ge deltagande i personliga nätverk betydelse för informationssökning, är inte vanligt förekommande i handledningarna. I citatet beskrivs informationssökning som kommunikation mellan människor för ömsesidigt utbyte. Den nämnda handledningen är ämnesspecifik och sålunda ges också namn på och webb-adresser till olika föreningar, organisationer och intressegrupper.

Kedjesökning

Den skildring av informationssökning som en rationell, individuell och förnufts-baserad praktik som dominerar i handledningarna får då och då konkurrens. Detta demonstreras ovan under "bevakning" och kan även finnas under "kedjesökning". Det gäller bland annat när rekommendationer görs angående hur användaren kan utnyttja en kedjesökning där utgångspunkt tas i andras citerings- eller referenspraktik:

Sökning via referenser

Referenssökning eller kedjesökning är ett försök att sätta namn på en metod som många forskare medvetet eller omedvetet ofta använder sig av. De börjar sökningen med att utgå från referenslistan i en bra artikel eller bok. Böckerna i referenslistan införskaffas och referenserna i de böckerna följs också upp. Tanken är att de referenser som författaren har använt sig av är relevanta för den som intresserar sig för området. (Allmänna sökguiden)

Ibland skildras också kedjesökningens principer i samband med att sekundärkällan citeringsdatabaser presenteras (jmf. "informationskällor"). Informationssökning är rationell även i detta exempel, men rationaliteten är snarare socialt formad inom det område eller den kontext användaren verkar inom än av en enskild individ.

Sökteknik (30 av 31)

"Sökteknik" är ett tema som återkommer i samtliga handledningar utom en (*Metroen*) och som därför kan beskrivas som en slags kärnkunskap i universitets- och högskolebiblioteks webbaserade användarundervisning. I "sökteknik" beskrivs databassökning som en mer eller mindre avgränsad teknisk process som i huvudsak innefattar momenten "val av sökord",

”boolesk logik”, ”trunkering”, ”närhetsoperatorer” och ”frassökning”. Ofta förekommer också ”val av databas”, bedömning av ”relevans” samt ”dokumentanskaffning” i anslutning till sökningens resultat och de sistnämnda två ges nedan egna rubriker. Jag har valt att föra samman dessa moment då de nästan alltid skildras tillsammans och på ett liknande sätt.

I regel återfinns beskrivningen av sök teknik som en del av en mer omfattande informationssökningsprocess där även moment som problemformulering och informationsbehov samt utvärdering ingår (t.ex. *Søg & Find*), även om skildringen av sök teknik ibland förekommer mer självständigt, utan koppling till exempelvis problemformulering (t.ex. *Hankens kurser i informationssökning*). När just problemformuleringen behandlas i relation till sök teknik är den många gånger utrymmesmässigt underordnad den mer detaljerade genomgången av sök teknik (t.ex. *Informasjonssøking*). De centrala momenten ges en beskrivning nedan.

Val av sökord

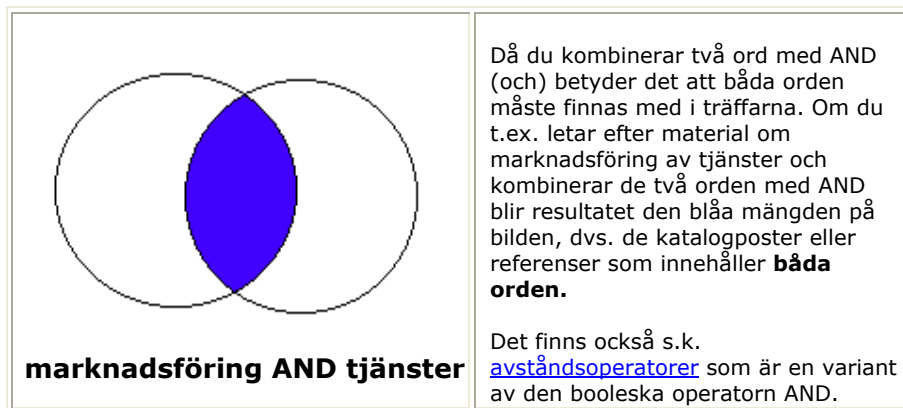
Användaren uppmanas att försöka räkna upp så många synonymer, stavningsvarianter etcetera som möjligt för den eller de företeelser användaren letar information om. Här kan också råd ges:

Innan du börjar söka efter information bör du noga tänka igenom vad det är du behöver. Det gäller att plocka ut centrala nyckelord och fraser som beskriver ditt ämne. Om du redan vet om någon bra artikel, bok och någon annan resurs kan du söka upp den i en databas och se efter hur den är indexerad och sedan söka vidare på samma ämnesord. (Hankens kurser i informationssökning)

I samband med val av sökord rekommenderas läsaren ofta att använda uppslagsverk eller ordböcker. Många handledningar kommer i detta sammanhang in på kontrollerad vokabulär och tesaurer (t.ex. *Søkguide*).

Boolesk logik

Den ”klassiska” illustrationen av boolesk logik med hjälp av två cirklar återkommer i stort sett i samtliga handledningar:

Figur 3. (Hankens kurser i informationsökning)

Ovanstående "AND"-exempel figurerar alltid tillsammans med "NOT" och "OR". Ibland, som i *Hankens kurser i informationsökning* kombineras också de olika kommandona i samma sökning.

Trunkering

Trunkering innebär att man kan söka på ett ords eller en ordstams olika böjningsformer. Trunkering upptar inte mycket utrymme, men trunkering ges ofta en egen rubrik vid genomgången av sökteknik.

Närhetsoperatorer

Närhetsoperatorer, eller avståndsoperatorer, är en annan slags operator än den booleska. I *Godin* kan vi läsa att:

Mest kendte er nærhedsoperatorer (det kan f.eks. være near, with, adj, same...), der angiver, at to ord skal stå i nærheden af hinanden - f.eks. med højt 5 ords mellemrum eller i samme sætning. (Godin)

Som synes tar oss närhetsoperatorer in i detaljerna inom sökteknik, men det är likaledes detaljer som presenteras i en majoritet av handledningarna.

Frassökning

När frassökning behandlas visas hur användaren med hjälp av citationstecken kan göra en sökning för att få ”/.../ fram dokument som innehåller frasen exakt så som den står mellan citationstecknen i din sökning” (*Guide till informationssökning*).

Relevans

När sökteknik behandlas förs i regel diskussioner om hur de olika teknikerna kan användas för att ”utöka” eller ”begränsa” antalet träffar, vilket i en handledning formuleras på följande vis:

Informationssökning utspelar sig mellan polerna utvidga och begränsa. Detta gäller oavsett om du söker i en databas eller via en sökmotor på internet. Får du inga träffar, behöver du utvidga din sökning. Får du alltför många, kan det vara bra att begränsa sökningen. (Guide till informationssökning)

Därefter beskrivs hur de olika teknikerna kan användas för att åstadkomma antingen just en ”utvidgning” eller en ”begränsning” av sökresultatet. Fler träffar fås till exempel genom att använda trunkering, genom att använda ett mer överordnat sökord eller genom att den booleska operatorn ”eller” utnyttjas. Färre träffar, å andra sidan, erhålls om sökordet är mer precist, om de booleska operatorerna ”och” samt ”inte” används eller med hjälp av närhetsoperatorer. Med andra ord återfinns här en ”klassisk” systemorienterad relevansdiskussion där relevansbedömningar görs mot bakgrund av ”precision” och ”recall”. Denna teori förutspår att ”precision” sannolikt minskar om det totala antalet träffar ökar eftersom det så kallade ”bruset” då tenderar att öka. Omvänt ökar sannolikheten att precision blir högre om användaren kan tillåta sig att återvinna en lägre andel av de relevanta dokumenten, det vill säga accepterar en lägre ”recall”. Denna relevansdiskussion återfinns framför allt i samband med sökning i bibliografiska databaser, men även i moduler om Internet:

Det finns många vägar till att hitta material på Internet. Problemet brukar ofta vara att man får för mycket brus det vill säga många irrelevanta träffar. (Informationssökningskörtkort)

Relevansbegreppet, så som det tas upp i många handledningar, ekar av en kanalmetafor, det vill säga, relevansen hos ett dokument betraktas som kontextoberoende. Av detta följer att träffar antingen är relevanta eller irrelevanta och att dess relevans kan beräknas genom en ekvation. Visserligen utesluter inte ovanstående diskussion att användarna utifrån de återfunna dokumenten själva kan avgöra dessa dokumentets relevans, antingen utifrån subjektivt eller utifrån kollektivt formade kriterier inom olika sociala praktiker, men sådana aspekter berörs inte i samband med att relevans diskuteras.

Dokumentansaffning

Dokumentansaffning innebär instruktioner för hur användaren kan återfinna det dokument han eller hon identifierat med hjälp av ett bibliografiskt redskap (jmf. ”lokala uppgifter”). Ibland får detta tema en egen modul (t.ex. *Att söka information*), medan det vid andra tillfällen inkluderas i andra moduler.

Källkritik (29 av 31)

Ett tema som de flesta handledningar berör är källkritik. Detta tema behandlas i regel som en självständig modul, men ofta diskuteras ämnet dessutom i samband med Internet.

De flesta handledningar har likartade förhållningssätt till källkritik. Ett antal områden formuleras och dessa följs av frågekonstruktioner som är tänkta att ge användaren hjälp vid bedömningen av olika dokument:

- *pålitlighet* - kan man lita på vad som står i texten?
- *auktoritet* - vem har skrivit? känd expert?
- *objektivitet* - försöker texten påverka läsaren i någon riktning?
- *aktualitet* - när skrevs texten? Har den hunnit bli föråldrad?
- *täckning* - täcker texten in det område man förväntar sig?
- *målgrupp* - vilka riktar sig texten till?
(Informationssökningskärkort)

Det innebär att generella – inte ämnesspecifika – riktlinjer ges för källkritik. Detta sker, som i citatet ovan, oavsett om handledningen är knuten till ett specifikt ämne eller inte. Som ett exempel på hur de olika kriterierna kan redogöras för i detalj följer här en mer utförlig passage som behandlar ”auktoritet”, även om just det begreppet inte används:

Forfatterens bakgrunn er et av de mest opplagte kriteriene for å vurdere en tekst. Denne kan fortelle oss noe om den faglige tyngden forfatteren besitter innenfor et område. Husk imidlertid at det ikke alltid er slik at meningene til en uten doktorgrad er uten verdi - eller omvendt.

- *Hva er forfatterens bakgrunn?*
- *Er han/hun høyt utdannet fagperson, eller dreier det seg om en lekmann på området?*
(Husk at en professor i engelsk ikke nødvendigvis vet mer enn andre om miljøvern.)
- *Har forfatteren skrevet mye om emnet tidligere og hvordan er dette i så fall oppfattet av kolleger?*
(Informasjonskompetanse)

I citatet, liksom under flera av de andra kriterierna för källkritik, återkommer implicit riktlinjer för att bedöma dokumentets *kognitiva auktoritet* (jmf. Wilson 1983). Detta är en slags kommunikativt grundad validitet där betydelsen som informationen och författaren ges inom ett kunskapsområde utgör argumentet för hög validitet – inte dess korrespondens med ”verkligheten” eller i förhållande till användarnas kognitiva strukturer.

När källkritiken också omfattar webbdokument indelas då och då kriterier för denna kritik i två områden. Dels kriterier för bedömning av innehållet och dels kriterier för bedömning av formen. När formen berörs kan kriterierna som i fallet *Biblioteksguiden för studerande* lyda som följer: Läsbarhet/laddbarhet, sidlängd, orientering och åtkomst/sökbarhet. Det är dock inte enbart tekniska aspekter som lyfts fram som särskilt viktiga vid utvärdering av just webbsidor. I samband med webbpublicering kommer, enligt de flesta handledningar, ett antal specifika källkritiska frågor i fokus på grund av att publicering på webben kan

göras utan inblandning av några av de traditionella kvalitetsfilter avseende innehållet som exempelvis redaktörer och vetenskapliga granskare (referees) utgör:

Vem som helst kan lägga ut en text i vilket syfte som helst, vilket innebär att kvalitén blir mycket skiftande. Det blir alltså extra viktigt att granska det man hittar. [...] Se efter om webbsidan innehåller uppgifter om:

- *vem som skrivit sidan*
- *eventuell organisationstillhörighet*
- *datum när sidan skapades/uppdaterades*

Testa gärna om andra personer eller organisationer har länkat till sidan. Det innebär oftast att dessa tycker att sidan är bra. (Informationssökningskörkort)

Den sista meningen påminner om det som jag ovan benämner ”den kommunikativa validiteten” hos en webbsida, det vill säga principen att granska en webbkälla utifrån vad förtroendegivande personer eller organisationer tycker om den. Ett annat återkommande exempel på hur det är möjligt att utläsa vem som står bakom en webbsida är utifrån dess URL:

Ofte kan en sides URL/adresse være en ledetråd til sidens kvalitet. På danske sider kan man i browserens adressefelt bakke tilbage til ”grundadressen” og undersøge denne for særlige interesser i at være vært for siden. Nogen andre lande (især USA) bruger at give grundadressen en tilføjelse, (det kan være gov. (governmental), com. (commercial), edu. (educational)), som kan give et hint om værtens natur. (Infotutor)

En intressant iakttagelse är att det biblioteks- och informationsvetenskapliga begreppet ”relevans”, särskilt när det diskuteras genom begreppen ”precision” och ”recall”, inte kopplas samman med källkritik. Relevansdiskussioner återfinns istället enbart i samband med sök teknik där en i första hand teknisk diskussion förs om hur antalet träffar kan reduceras eller utökas. Det tycks sålunda som om två parallella diskus-

sioner utan beröringspunkter förs: dels källkritik av primärkällor och dels en relevansdiskussion i samband med databasernas träfflistor.

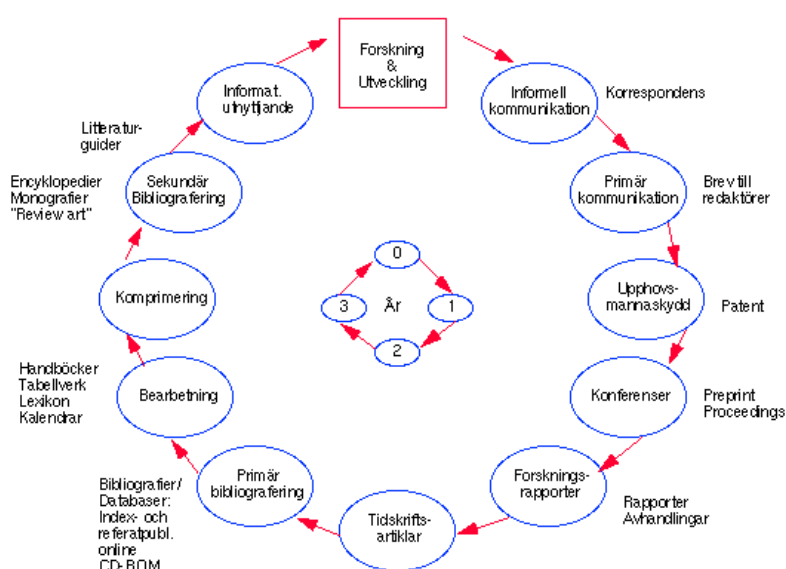
Vetenskaplig kommunikation (8 av 31)

Handledningarna har, trots den vida definitionen av informationskompetens som ofta ges, med ett par undantag (*Webbquest, Informations-sökningskörkort*) ett tydligt fokus på informationssökning som stöd för akademiska studier och vetenskapligt arbete. Även om detta fokus dominerar såväl exemplen som framställningen har dock flera handledningar dessutom en särskild modul för ”vetenskaplig kommunikation” (t.ex. *Into Info*) eller en kortare beskrivning av publikationscykeln vid forskning (t.ex. *Hankens kurser i informationssökning*). I en av handledningarna beskrivs syftet med modulen ”vetenskaplig kommunikation” som att användaren efter genomgången ”kurs” skall:

- *förstå innebörden i vetenskaplig kommunikation*
- *känna till hur information produceras, sprids och organiseras*
- *veta hur en vetenskaplig tidskriftsartikel normalt är strukturerad*
- *känna till något om publiceringsfilter som t ex sakkunnigbedömning*
- *förstå skillnaden mellan olika typer av informationskällor*
- *känna till vikten av att man söker information vid rätt tidpunkt och på rätt nivå*
- *känna till något om vetenskapliga kvalitetskriterier (Informationskompetens)*

De flesta av ovanstående punkter ingår på något vis i andra handledningar, men här ges de en särskild inramning. Utgångspunkten för detta tema är i regel en modell av publikationscykeln utifrån en kronologisk framställning av forskningsprocessen. De olika sätt som forskare kommunicerar på under ett forskningsprojekt relateras till bibliotekens redskap för bibliografisk kontroll och ibland ges även exempel på sådana redskap (t.ex. *Informationskompetens*). I nedanstående figur visas olika informationstyper i ett fyraårigt projekt. Notera att

forskaren försvinner ur bilden efter cirka två år och istället kommer resultatet av olika slags mediärers arbete i centrum:

Figur 4. "Den vetenskapliga kommunikationen i ett tidsperspektiv" ur Vägar till teknisk vetenskaplig information

Detta exempel är hämtat från en handledning med en tydlig teknisk/naturvetenskaplig ämnesinriktning, vilket tycks gälla även de andra exemplen på "vetenskaplig kommunikation". Det verkar därför som om handledningarnas beskrivningar av forskningens vardag samt bibliotekens möjlighet att stödja denna är förbundet med ett naturvetenskapligt forskningsideal. I samband med "vetenskaplig kommunikation" skildras även andra specifika företeelser inom forskning av relevans för informationssökning. Det gäller bland annat vad "peer review" innebär, vad som kännetecknar en vetenskaplig artikel och så kallade "impact"-faktorer.

Temat "vetenskaplig kommunikation" är intressant genom att *kommunikations*begreppet får en framträdande roll. Med kommunikation som den underliggande metaforen ges utrymme för muntlig kommuni-

kation. Under rubriken "Ask someone" beskriver *Into Info* relationen mellan muntliga och skriftliga källor på följande vis:

Traditionally, the main forms of informal communication in science, technology, medicine etc. have been through verbal communication channels: personal contacts with colleagues and teachers, seminars, lectures, and discussions at conferences, fairs etc.

The advantages of oral channels of communication are that they:

- *are fast - useful for obtaining very recent unpublished information*
- *are based on two-way communication and therefore promote an understanding of the real information need(s) and the communication of relevant information*
- *are flexible*
- *simplify and facilitate the transmission of information between people working in different subject areas (useful in interdisciplinary studies)*
- *are easy and pleasant to use*
(*Into Info*)

Vad som utgör "the real information need(s) and the communication of relevant information" tycks här vara ett uttryck för individens subjektiva önskemål. Därefter följer tre punkter med muntliga källors nackdelar: att de inte är tillgängliga för alla, att de kan leda till missuppfattningar och att de är instabila och tillfälliga.

Internet (samtliga handledningar)

Alla handledningar tar upp sökmotorer och webbkataloger, antingen tillsammans med andra informationskällor eller också i en separat modul om Internet. Ofta behandlas även Internet som fenomen, det vill säga något om dess historik, utveckling och olika delar (t.ex. *Into Info*). Ett återkommande tema när Internet behandlas i handledningarna är att det omgärdas av många varningstecken. I *Biblioteksguiden för studerande* inleds Internetmodulen på följande vis:

Internet är en ung företeelse. Det är mycket information som inte finns på Internet utan som fortfarande måste sökas i böcker och tidskrifter. Trots det kan Internet vara en värdefull informationskälla om man vet hur man söker och var man skall söka. (Biblioteksguiden för studerande)

Ett annat exempel är en videointroduktion till handledningen VIKO där en slags dikotomi mellan kaos och kontroll eller mellan oordning och ordning skildras. I bakgrunden ser vi webbsidor som rullar förbi i snabb takt och hur en student läser dessa samtidigt som berättarrösten ställer frågan om vi kan lita på all information. Biblioteket framställs som ett redskap för att bringa ordning i samtidens kaotiska "informationshav".

En specifik "rädsla" som kommer till uttryck i flera handledningar gäller att användarna har blivit för bekväma av sig och att de därför vänder sig till *Google* istället för bibliotekets egna sökredskap. Ovan, under "Informationskompetens", visar jag genom ett längre citat ur *Från fråga till dokument i e-biblioteket* hur ett återkommande inslag är att varna för webbens lättillgänglighet. De flesta handledningar introducerar också begreppet den "djupa" eller "dolda" webben, med vilket avses de olika databaser som finns tillgängliga med webbgränssnitt, men vars innehåll inte alltid kan återfinnas genom sökmotorer (t.ex. *Google*) eller webbaserade ämneskataloger (t.ex. *Yahoo*). Det gäller då exempelvis bibliotekskataloger och bibliografiska databaser, och därigenom demonstreras att det som återfinns genom sökmotorer och ämneskataloger inte är allt.

I en särskild Internetmodul introduceras också olika redskap för informationssökning på webben. Ofta används grupperingen sökmotorer, metasökmotorer och ämneskataloger.

Sökmotorerna är lämpliga att använda om man vill göra en smal specifik sökning. Katalogerna är bättre vid bredare ämnessökningar. (Att söka information)

Ibland diskuteras också olika slag av informationssökning:

1. *Surfa*

Man utgår kanske från en sida man känner till och klickar

på en länk någonstans som ser intressant ut, sedan på en ny länk o.s.v. Färden bär sedan vidare ut i "cyberrymden". Detta är ett säkert sätt att förspilla sin tid - även om det kan vara riktigt roligt!

2. *Söka ord*

Särskilda s.k. sökrobotar eller sökmaskiner används för att söka särskilda ord och begrepp

3. *Välja ämne*

Särskilda s.k. ämneskataloger sorterar intressanta resurser ämnesvis.

(Informationssökning för teologer)

Här kan man särskilt lägga märke till förhållningssättet till surfning som i handledningen identifieras som planlöst letande. Detta trots att just surfning, rationellt eller inte, är det sätt som många av oss använder för att finna material. Surfning kan ses som en social navigering där användaren följer länkar på sidor som andra användare skapat.

Ett viktigt tema i handledningarnas behandling av Internet är de specifika källkritiska aspekter som berörs, vilket beskrivs ovan i temat "källkritik".

Citatteknik, referenser och juridik (19 av 31 handledningar)

Många handledningar ägnar utrymme åt hur man citerar, refererar korrekt och skriver en litteraturförteckning, vilket understryker att det är en akademisk praktik handledningarna är tänkta att stödja. Ibland görs det i egna moduler där frågorna kan ges särskilt stort utrymme (t.ex. *Att söka information*). Det händer även att citerings- och refereringspraktik behandlas som en del av skrivprocessen, men i de flesta fall diskuteras dessa frågor rent praktiskt:

Det är viktigt att läsaren snabbt ska kunna sätta sig in i ämnet, hitta referenserna och kontrollera det sakliga innehållet i rapporten/tidskriftsartikeln. Du måste alltid redovisa vad som är citat från andra författare till skillnad från de egna funderingarna. Saknas hänvisningar till andra måste läsaren kunna utgå från att det är författarens egen analys, som redovisas. (Söka, samla, skriva)

Därefter behandlas olika förhållningssätt och tekniker. Det kan gälla olika standarder för referenser, såsom Harvard-, Chicago- och Vancouver-systemen (t.ex. *Informasjonskompetanse*). Praktiska exempel återkommer också på hur man faktiskt gör. Noter är en annan sak som diskuteras samt hur en referenslista bör se ut (t.ex. *Råd & VINK*). Då och då nämns även så kallade referenshanteringsprogram med en kortare beskrivning av vad de kan erbjuda användaren (t.ex. *Söka, samla, skriva*).

I andra fall understryks i större utsträckning att praktiken att citera och referera är mer än en teknik, den har också forskningsetiska aspekter. I *Råd & VINK* har det formulerats på följande vis:

Plagiering er å framstille andres arbeid og idéer som dine egne. Eksempler på plagiering:

- *Kopiere tekst uten å bruke anførselstegn eller å henvise til kilden*
- *Omskrive andres tekst uten å henvise til kilden*
- *Utggi andres arbeid som ditt eget*

*Obs! Dette gjelder også for websider, bilder, grafikk, musikk, m.m.
(Råd & VINK)*

En annan etisk aspekt som inte är vanligt förekommande, men som bland andra *Biblioteksguiden för studerande* och *Informationssökningskörtkort* diskuterar, är "nätikett", det vill säga uppförandekoder på Internet.

Det som ovan behandlas som en etisk fråga gränsar till juridiken. I dessa moduler eller avsnitt dominerar frågor kring upphovsrätt. Dessa delar av handledningarna är kortfattat skrivna med hänvisningar till gällande lagstiftning om upphovsrätt (t.ex. *Söka, samla, skriva*).

Skrivprocess och studieteknik (8 av 31)

I flera fall skildras skrivprocessen som en innehållslig del av handledningarna (t.ex. *Infoguiden*). Här går handledningarna utanför den "rena" informationssökningen och försöker inkludera det sammanhang som informationssökningen är tänkt att användas inom. I samband med skrivprocessen berörs bland annat studieteknik:

Her vil du lære kort om:

- *Formelle rammer*
- *Gruppedynamikk*
- *Tidsplanlegging*
- *Idédugnad*
- *Hjernekart*
(*Råd & VINK*)

I vissa fall består handledningarnas behandling av skrivprocessen av ganska omfattande moduler (*VIKO*). Här sväller handledningen för informationssökning till en lärotext för akademiskt skrivarbete i allmänhet. När modulen skärskådas blir det dock synligt att det främst är de bibliografiska delarna av skrivprocessen som tas upp i handledningarna (se även *Biblioteksguiden för studerande, Infotutor*).

Kunskapstest (11 av 31)

Avslutningsvis har ett antal av de webbaserade handledningarna olika former av kunskapstester. Flera av handledningarna är tänkta att fungera som självständiga resurser för användarna på webben, men många handledningar används även tillsammans med klassrumsbunden undervisning. I det sistnämnda fallet är det möjligt att det förekommer andra sorters kunskapstester som inte går att utläsa i handledningarna. Handledningarna hanterar dessutom kunskapstester på olika vis.

En slags kunskapstest som är vanligt förekommande är en enkel form av fråga-svar-konstruktion, ofta av ”multiple choice”-karaktär, där en omedelbar respons ges till användaren:

5. Om du vill söka efter en organisation som du vet namnet på, vilken sökmöjlighet skall du använda?

- a) Trunkering
- b) Frassökning
- c) Boolska operatörn AND
- d) Boolska operatörn OR

Figur 5. "Quiz" ur Illern

Efter det att ett antal frågor har besvarats följer en rättning där användaren, utöver svaret, även får en kortfattad förklaring.

En annan lösning på kunskapstest representeras av *SWIM*. Som tidigare skildrats tar användaren del av ett rollspel där han/hon ställs inför sex olika situationer. I varje situation tilldelas användaren, som utgör den fjärde medlemmen i ett grupparbete, den avgörande rösten. Användaren får tre olika alternativ upplästa för sig där varje alternativ representeras av en student i rollspelet. När sedan ett alternativ har valts vid varje situation förflyttas gruppen till en "examination" där en lärare och en bibliotekarie utvärderar de val som användaren har gjort.

En tredje typ av kunskapstest representeras av *Webbquest för sjuksköterskor* som, tillsammans med *Informationssökningskörkort*, har en annorlunda uppläggning jämfört med de andra handledningarna i det att de är tänkta att samspela med flera träffar med bibliotekarien. Uppgifterna är inte enbart annorlunda beträffande handledningens inramning, utan också till sitt innehåll. Här ställs användaren inför ett problem som kräver samtal och överväganden i grupp:

Tänk dig att du blivit utsedd att delta i en grupp som skall arbeta med att utreda hur omvårdnad respektive miljö påverkar hälsan och välbefinnandet. Utredningen skall titta på nedanstående två områden:

Omvårdnadens betydelse för patientens välbefinnande

Miljöns betydelse för hälsa

Välj ett av ämnena. Observera att ämnena är breda för att ni i basgruppen skall kunna diskutera fram ett smalare och mer konkret ämne, som intresserar er. Ju konkretare ämne ni diskuterar fram, desto lättare blir det att hitta bra sökord!

(Webbquest för sjuksköterskor)

Gruppens medlemmar tilldelas sedan vissa roller och varje roll medför en aspekt på informationssökningen. Lite längre ner på samma sida som ovan står det sålunda:

Fundera över vilka resurser som passar att för [sic!] de olika rollerna. Vilken typ av litteratur läser för [sic!] sjuksköterskor? Och var finns man [sic!] denna information? Hur hittar man information som kan förstås av människor som inte har någon medicinsk utbildning? Har forskare andra krav på information än yrkesverksamma sjuksköterskor?

(Webbquest för sjuksköterskor)

Slutligen finns det de handledningar som är tänkta att generera högskolepoäng. Det gäller till exempel *Från fråga till dokument i e-biblioteket* samt *Informationssökningskörkort* där kursen i båda fall genererar 1 poäng.

Förhållningssätt till användarundervisning

Den ovanstående presentationen av den webbaserade användarundervisningens teman visar på en spännvidd i förhållningssätt till användarundervisning och vilka delar av bibliotekariers expertis som är av betydelse för denna undervisning. I analysarbetet har fyra stycken återkommande förhållningssätt utmejslats: ett källorienterat förhållningssätt, ett beteendeorienterat förhållningssätt, ett processorienterat förhållningssätt samt ett kommunikativt orienterat förhållningssätt. Det finns flera likheter mellan de tre förstnämnda förhållningssätten och de tre ”modeller” för användarundervisning som Kuhlthau (1987) och Tuckett och Stoffle (1984) beskriver. Kuhlthau benämner dessa *en källansats* (source approach), *en stigfinnaransats* (pathfinder approach) och *en*

processansats (process approach), medan Tuckett och Stoffle använder begreppen *en referensverktygsansats* (reference-tool approach), *en modellansats* (conceptual framework approach) och *en teoribaserad ansats* (theory-based approach). Jag kommer nedan även att peka på flera skillnader. I föreliggande artikel har dessutom ytterligare ett förhållningssätt urskilts, nämligen det kommunikativa, vilket inte ryms i de andra tre. Det bör också understrykas att en och samma handledning för informationssökning innefattar flera förhållningssätt, inte sällan samtliga fyra. Förhållningssätten skall med andra ord inte ses som enskilda modeller som handledningarna utgår ifrån, utan just som kompletterande förhållningssätt (jmf. Rafste & Saetre 2004). De enskilda handledningarna har dock i regel en tyngdpunkt i ett eller två av förhållningssätten.

Ett källorienterat förhållningssätt

I detta förhållningssätt är informationskällorna i fokus. Det innebär en beskrivning av olika typer av både primär-, sekundär- och tertiärkällor. Därutöver beskrivs exempel på olika källor avseende innehåll och användningsområden. I de handledningar som är knutna till en specifik ämnesdisciplin är möjligheterna till att behandla informationskällors innehåll större än vid handledningar som är ämnesoberoende. I det senare fallet ges ändå introduktioner till vissa generella sekundärkällor såsom *Libris* eller till det egna bibliotekets katalog.

Att vägleda bland informationskällor är en klassisk bibliotekarie-expertis som fortfarande ges stort utrymme. Det finns dock få exempel på hur specifika primärkällor ges en kritisk belysning avseende såväl innehållet som den kontext de är skapade inom. Annorlunda uttryckt, källornas kognitiva auktoritet behandlas ej. Det beror säkert delvis på att många av handledningarna har en generell inriktning där enskilda ämnesspecifika informationskällor inte diskuteras. Undantaget är den allmänt varnande ton som används när Internets resurser presenteras. Här framstår dock den problematiserande tonen som protektionistisk i förhållande till bibliotekariers traditionella redskap snarare än kritiskt reflekterande; Internet behandlas ofta som ett separat fenomen. Den kritiska belysningen återkommer visserligen när källkritik behandlas, men då är det generella riktlinjer som ges, inte utvärderingar av enskilda

källor. Information riskerar därmed att behandlas som dekontextualiserade ting, utan hänsyn till den sociala praktik där dessa ting är formade och har givits innebörd.

Vidare torde även en djupare kännedom om sekundär- och tertiärkällor ha ett stort värde för bibliotekariers expertis. I källkritiken behandlas inte värderingar av eller kritiska riktlinjer för användning av sekundär- eller tertiärkällor. I handledningarna beskrivs de olika sekundär- och tertiärkällornas användningsområden, men det ges få exempel på hur dessa källor belyses från ett kritiskt perspektiv i fråga om rankningsmekanismer, urval och dylikt vid informationssökning. Även sekundärkällors status och legitimitet inom olika kunskapsområden skulle kunna diskuteras, vilket knappast görs i handledningarna. Däremot behandlas sekundärkällors form, till exempel databasposters olika fält och hur dessa fält kan utnyttjas för informationsåterfinning.

Kunskap om informationskällor är en expertis med djupa rötter i bibliotekarieyrket. Idealet har historiskt varit att bibliotekarier skall ha kännedom om sitt bibliotek och vad det innehåller. Bibliografier och index av olika slag har alltid varit viktiga, men med det digitala genombrottet tenderar det lokala bibliotekets fysiska primärkällor att minska i betydelse. Även om det är svårt för enskilda bibliotekarier att ha kännedom om enskilda webbdokument, finns det dock även i en digital informationsmiljö möjlighet att ha kännedom om exempelvis standardverk, tidskrifters status samt olika ämnesspecifika genrer och deras betydelse. En analytisk konsekvens av det sociokulturella perspektivet ger vid handen att användarundervisning har möjlighet att rekontextualisera det digitala bibliotekets dekontextualiserande av information (jmf. Pawley 2003). Ett sådant perspektiv medför att informationskällorna inte enbart betraktas som fysiska ting eller individuella kognitiva strukturer utan hänsyn tas också till hur deras betydelser formas i olika gemenskaper av människor – en fråga som återkommer när det kommunikativt orienterade förhållningssättet diskuteras längre fram.

Ett beteendeorienterat förhållningssätt

Med ett beteendeorienterat förhållningssätt är informationskällor fortfarande i fokus, men här beskrivs hur och i vilken ordning som användarna bör använda dessa källor, snarare än källorna som sådana. Här

handlar det om att presentera en struktur för informationssökningen som studenterna sedan kan tillämpa i sina egna sökningar. En del i det beteendeorienterade förhållningssättet ligger nära det Kuhlthau benämner stigfinnarsansats. Kuhlthau formulerar det på följande vis:

A pathfinder or search strategy approach involves teaching the process of information gathering by presenting a model search, beginning with a background source such as an encyclopaedia and moving through a sequence of sources from general to specific concluding with identifying current materials. (Kuhlthau 1987, 24)

I Kuhlthaus beskrivning av stigfinnarsansatsen är den knuten till ett specifikt ämne, en slags ”mönster- eller exempelsökning”, och därför inte möjlig att översätta till andra sammanhang. I min behandling av det beteendeorienterade förhållningssättet är det istället ett ämnesoberoende förhållningssätt som illustrerar relationen mellan bibliotekets olika källor och hur användaren bör navigera mellan dem. Ett exempel på hur detta förhållningssätt kommer till uttryck i handledningarna är hur dessa återkommande uppmuntrar läsaren att inleda sin informationssökning med att slå i uppslagsverk för att lära känna ett ämne. Först därefter kan användaren gå vidare till andra redskap.

Ett uttryck för det beteendeorienterade förhållningssättet är att användarna uppmuntras till att inledningsvis använda det egna bibliotekets resurser och först därefter vända sig till databaser och andra bibliografiska redskap. Många gånger kan ett administrativt perspektiv sägas råda där utgångspunkten tas i det egna bibliotekets samlingar. Som ett resultat av detta perspektiv framhävs ofta bibliotekets katalog tidigt i handledningarna, medan Internet i regel introduceras bland de ”sista” modulerna. Ett annat exempel på detta förhållningssätt är det utrymme i handledningarna som tilldelas detaljerad söktechnik. Användaren guidas steg för steg genom en datorbaserad informationssökning med syftet att samma användare sedan skall kunna upprepa sökningen i ett annat sammanhang. Inte sällan dominerar ett mekaniskt synsätt på informationssökningens olika steg, vilket kanske kommer till tydligast uttryck i handledningarnas behandlingar av relevans. Informationen framställs där

som innehålls- och kontextlös och ses i det närmaste som en vattenstråle som man med hjälp av en kran kan reglera styrkan på.

Ett beteendeorienterat förhållningssätt är i stort sett synligt i samtliga handledningar. Användaren förses här med en ”karta” – en slags modell för hur informationssökning skall gå till – med vars hjälp användaren kan ge sig i kast med kommande informationssökning. Förhållningssättet ger stort utrymme åt en praktisk kunskap om informationssökning, som skall ses i relation till den informations- och kommunikationsteknik som möjliggjort användarnas allt större tillgång till databaser. Bilden förstärks än mer av de återkommande kunskapstesterna, baserade på en behavioristiskt grundad ”multiple choice”-princip, med vars hjälp studenterna förväntas öva sina färdigheter. Denna ämnesoberoende och tekniskt orienterade informationssökningsexpertis står delvis i kontrast till den kontextbundna expertis som sätter enskilda informationskällor i centrum.

Ett processororienterat förhållningssätt

Informationssökning sett som en process är ett förhållningssätt där fokus är förskjutet från informationen som sådan till den enskilda användaren. I det processororienterade förhållningssättet introduceras informationssökningens olika delar i en kronologisk ordning som i stora drag kan sägas inledas med problemformulering tillsammans med informationsbehov, följt av sökteknikens olika delar, källkritik och ibland också skrivprocessen. Den pedagogiska teoriram som ligger bakom detta förhållningssätt består av konstruktivism och kognitivt orienterade lärandeteorier.

Utmärkande för det processororienterade förhållningssättet är att det betonar metakognitionens betydelse. Sålunda är det inte själva beteendet som behandlas, utan snarare hur användaren skall tänka vid informationssökningen; användaren skall förstå den process som hennes informationssökning är en del av, genom att processens olika led medvetandegörs. Det processororienterade förhållningssättet och den informationssökningsprocess som skildras i detta, beskrivs ibland som statiska, men samtidigt understryks ofta informationssökningens dynamiska karaktär i handledningarna. Med statisk avses här att processen skildras på ett enkelt, linjärt och oproblematiskt sätt, medan en mer dynamisk infalls-

vinkel i större utsträckning betonar användarens osäkerhet och pendlande fram och tillbaka mellan processens olika faser. Det finns också flera exempel i handledningarna där känslomässiga aspekter berörs, vilket är en direkt avspeglning av Kuhlthaus teoretiska inflytande. Direkta referenser till Kuhlthau görs även i flera fall.

Förhållningssättet har individens förnuftsbaseade rationella informationssökning som utgångspunkt, även om rationaliteten ibland problematiseras genom de känslomässiga aspekterna. Informationssökning behandlas som en del i en problemlösningsprocess, där varken informationens symboliska potential eller nöjesrelaterad informationssökning ges utrymme. Inte heller informationssökningens ämne eller kontext ges någon betydelse. Det processororienterade förhållningssättets expertis är sålunda en kunskap om enskilda individers informationssökningsprocess som är tänkt att generaliseras och överförs till andra individer, situationer och ämnen. Bibliotekariens expertis ligger i en generell kunskap om hur användare tänker och känner vid informationssökning och i den pedagogiska rollen som syftar till att förmedla denna kunskap till användarna.

Ett kommunikativt orienterat förhållningssätt

Det kommunikativt orienterade förhållningssättet betonar de sociala aspekterna av informationssökning. Jämfört med det processororienterade förhållningssättet understryks att informationssökning är en social process som äger rum i ett institutionellt sammanhang (jmf. Alexandersson & Limberg 2004; Rafste 2001). Det kommunikativt orienterade förhållningssättet problematiserar informationssökning sett som en individuell process och synliggör istället bland annat betydelseerna av samarbete mellan användare vid informationssökning, kognitiv auktoritet vid källkritik samt social navigering. Exempel där detta förhållningssätt är synligt är när informationens kommunikativa validitet diskuteras. Då understryks att informationen ges mening i dialog mellan aktörer i en social praktik, men ett sådant förhållningssätt kräver: "[...] sophisticated theoretical understanding, and access to, if not membership of, a relevant interpretive community" (Pawley 2003, 441). Här kommer individens deltagande i *gemenskaper* i fokus, inte själva informationen eller den enskilda individens konstruktion av mening. Ett annat exempel kan sägas

vara diskussioner kring hur sökmotorer kan användas för att söka efter webbsidor som länkat till en specifik sida. I båda fallen är användares sociala navigering central och användaren kan ta andra människors sökbeteende som utgångspunkt för sitt eget.

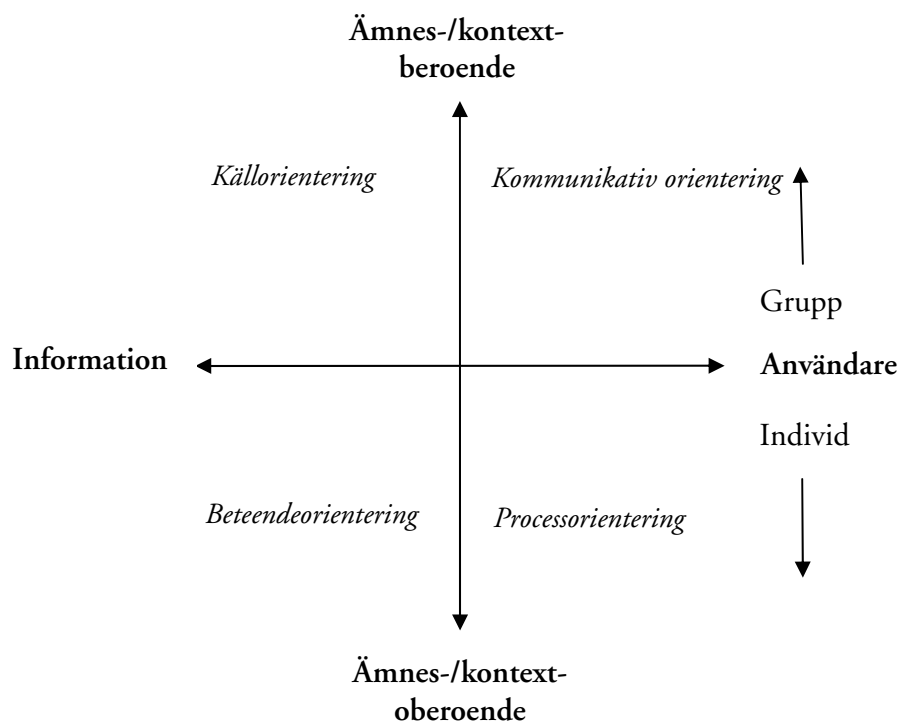
Användarforskningen har under senare tid kommit att intressera sig mer för att människors informationssökning sällan är en helt genomrationell, förnuftsaserad och individuell praktik bedriven på ett systematiskt vis. Istället undersöks bland annat frågor om betydelsen av kommunikation och hur värdet av information förhandlas fram i relation till informationens användbarhet (Sundin & Johannisson 2005; Talja, Tuominen & Savolainen 2005) samt de normer, värderingar och förväntningar på informationssökning och informationsanvändning som deltagande i olika sociala praktiker skapar (Sundin 2003b). Ett sådant förhållningssätt vänder sig därmed mot information som representation av en yttre eller inre "verklighet" till förmån för ett pragmatiskt förhållningssätt till begrepp som informationsbehov och relevans. Rationaliteten ses då snarare som formad av en social praktik än av enskilda individer. Denna forskningsintresse för användarnas sociala kontext tycks dock än så länge ha fått ringa genomslag i användarundervisningens praktik. Det kommunikativt orienterade förhållningssättet har även ett tematiskt släktskap med den pedagogiska teoribildning som under senare tid fått allt större uppmärksamhet och som här kallas för ett sociokulturellt perspektiv (jmf. Sundin & Johannisson 2005). Det är med ett sådant perspektiv möjligt, även om det inte görs i handledningarna, att ge en bild av informationssökningens praktik som också tar hänsyn till maktaspekter, konkurrerande intressen och informationens symboliska potential.

Bibliotekariens expertis innefattar med ett kommunikativt orienterat förhållningssätt en förståelse för de sociokulturella villkoren för informationens produktion, mediering och konsumtion. Denna expertis problematiserar lärobokssynen på hur problemlösning och informationssökning i samband med forskning går till, det vill säga informationssökning sett som en rationell och systematisk process där informationssökningen ser likadan ut oberoende av ämne och kontext. Att även mediera denna förståelse av att information och informationssökning alltid får sina betydelser i olika sociala praktiker till användarna framstår

därmed som en viktig uppgift för bibliotekarier. Det kommunikativt orienterade förhållningssättet är det minst synliga i handledningarna i relation till de övriga tre. En konsekvens av ett kommunikativt orienterat förhållningssätt borde dock bli ett ökat intresse för kommunikation och interaktion i olika gemenskaper av användare och för informationens och informationssökningens roll i att forma och upprätthålla dessa gemenskaper. Det finns få handledningar, om ens någon, som arbetar med att skapa forum för kommunikation mellan användare och användare, eller mellan användare och bibliotekarie, utöver några fall av mer utvecklade kunskapstester. Detta kan kanske delvis förklaras med att handledningarna många gånger är tänkta att fungera tillsammans med traditionell undervisning.

En modell av fyra förhållningssätt till användarundervisning

Mot bakgrund av ovanstående presentation av fyra olika förhållningssätt till bibliotekariers professionella expertis såsom denna medieras genom webbaserad användarundervisning, kan en modell konstrueras. Modellen har en tvärgående dimension, information – användare, samt en längsgående dimension, ämnes-/kontextberoende – ämnes-/kontextberoende. Det beteendeorienterade förhållningssättet och det processororienterade förhållningssättet placeras i den ämnes-/kontextberoende änden, medan det källorienterade och kommunikativa förhållningssättet placeras i den ämnes-/kontextberoende änden. I förhållande till studiens empiriska material är det viktigt att ha i åtanke att informationskällor många gånger behandlas generellt och att placeringen i modellen av det källorienterade förhållningssättet framför allt skall ses som teoretiskt grundad i ett sociokulturellt perspektiv. Vidare är det möjligt att föra det beteendeorienterade och det källorienterade förhållningssättet till dimensionen information, då de på olika vis utgår från informationen som sådan. Detta i kontrast till det processororienterade och det kommunikativa förhållningssättet som tar utgångspunkt i användare. De sistnämnda två förhållningssätten kan också sinsemellan särskiljas genom att det processororienterade inriktar sig på den enskilda individen, medan det kommunikativa förhållningssättet inriktar sig på grupper av människor.

Figur 6. Relationen mellan fyra förhållningssätt inom webbaserad användarundervisning

Det är möjligt att se den tidsmässiga introduktionen av de olika förhållningssätten som en förändring över tid, då de dominerat i olika perioder i forskningslitteraturen (jmf. Kuhlthau 1987; Tuckett & Stoffle 1984). Samtidigt bör det understrykas att det som står i litteraturen inte är detsamma som det som förekommer i yrkespraktiken. Det som inom bibliotekariepraktiken traditionellt setts som den viktigaste kunskapen, att vara expert på enskilda källor, fick delvis konkurrens på 1960-talet av ett intresse för att skapa ett ”korrekt” beteende. Detta förhållningssätt

skall relateras till den explosion av undervisningsteknik som var dominerande under 1960- och 70-talen. Detta var tiden för läromedel som byggde på behaviorismens principer om den positiva förstärknings-effekten med oändliga övningsuppgifter där eleven förväntades lära sig ett beteende genom att upprepa det så ofta som möjligt. När informations-sökning med hjälp av IKT blev var mans och kvinnas egendom under 1990-talet, kom det beteendeorienterade förhållningssättet också att inkludera informationssökningsbeteende sett som en teknisk kompetens.

Att studera informationssökningsprocessen från användarens synvinkel kom i den internationella litteraturen att slå igenom under 1980- och början av 90-talet. Den konstruktivistiskt inspirerade biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningen om användare utgick och utgår från att det viktiga inte är att studera människors informationssökningsbeteenden som behavioristiskt inspirerade användarstudier gör, utan att förstå hur användare skapar kunskap eller mening genom informationssökning. Kuhlthaus inflytande kan inte överskattas. Hennes forskning baseras på en kognitiv och konstruktivistisk tradition och hon bygger sin argumentation på bland andra Jerome Bruner och George Kelley som studerat individuella lärandeprocesser utifrån en kognitiv teoribildning. Det dominerande pedagogiska synsättet i utbildningskontexter kom under 1990-talet också att understryka elevers meningsskapande utifrån ett processtänkande och den pedagogiska riktningen ”problembaserat lärande” är härvidlag ett av de tydligaste uttrycken. Från biblioteks- och informationsvetenskap hämtar Kuhlthau idéer och inspiration från kognitivt orienterade forskare som Robert Taylor och Nicholas Belkin som båda ser informationssökning som generella processer.

Under 1990-talet har den konstruktivistiska forskningen blivit utsatt för kritik från en rad ansatser som bland annat har det gemensamt att de problematiserar individens autonoma position (t.ex. Hjørland & Albrechtsen 1995). Sociala eller sociokulturella aspekter på lärande och informationssökning har dock ännu inte fått samma genomslag som konstruktivistiska och kognitiva. Inom detta perspektiv har det utvecklats flera teoribildningar, såsom *verksamhetsteori* (se t.ex. Leontiev 1986), *kulturpsykologi* (se t.ex. Cole 1996) och *situerad lärteori* (se t.ex. Lave & Wenger 1991). Som synes av referenserna är detta ingen ny pedagogisk

teoribildning. Tvärtom har den som en gemensam utgångspunkt den ryske forskaren Lev Vygotsky som verkade på 1930-talet. Under senare år har det sociokulturella perspektivet ändå fått allt större betydelse inom framför allt den pedagogiska forskningen, men också inom till exempel organisationsforskning (Orlikowski 2002) och biblioteks- och informationsforskning (Sundin & Johannisson 2005). Det som utmärker det sociokulturella perspektivet är att lärande och kunskap ses i relation till den kultur och det sammanhang som lärandet är en del av.

Konklusion

I artikeln betraktas webbaserad användarundervisning som ett forum där olika förhållningssätt till bibliotekariers expertis – såsom denna förmedlas genom universitets- och högskolebibliotekariers pedagogiska arbetsmetoder – kommer till uttryck, förhandlas och kan studeras. Bibliotekariers pedagogiska roll är inte ny, tvärt om har bibliotek alltid varit en arena för kunskapsbildning och lärande, men den pedagogiska rollen har under senare tid allt oftare återopats. För att en klient skall vilja söka hjälp hos en professionell yrkesutövare krävs att den (unika) expertis som denna yrkesutövare påstår sig ha även tillerkänns henne av andra. Professioner är i ständiga förhandlingar med omvärlden om gränserna för den egna expertisen i relation till klienten och i relation till andra professioner. Ett sätt att bedriva denna förhandling på är genom att offentliggöra den egna kunskapen på webben. Med hjälp av webbaserad användarundervisning kan bibliotekariers expertis medieras till omgivningen.

Professioner är dock inte homogena utan rymmer konkurrerande synsätt på den egna expertisen. De handledningar som analyseras i artikeln kan, vid sidan om deras pedagogiska potential, betraktas som synliga uttryck för olika professionella kunskapsanspråk. Dessa kunskapsanspråk skall inte ses som absoluta, utan som resultaten av mer eller mindre medvetna val. Med denna artikel vill jag bidra till att försöka synliggöra dessa alternativa kunskapsanspråk och några av deras praktiska konsekvenser. I de handledningar för informationssökning som producerats vid nordiska universitets- och högskolebibliotek finns ett omfattande empiriskt material. Jag vill dock understryka att dessa handledningar

endast utgör en mindre del av högskole- och universitetsbiblioteks samlade användarundervisning.

De olika uttryck för bibliotekariers expertis som synliggörs i denna artikel är ett källorienterat förhållningssätt, ett beteendeorienterat förhållningssätt, ett processororienterat förhållningssätt och ett kommunikativt orienterat förhållningssätt. Förhållningssätten medför olika sätt att definiera centrala begrepp som information, informationssökning samt användare och en utgångspunkt för denna artikel är att förhållningssätten får praktiska konsekvenser för användarundervisningen. De olika förhållningssätten samexisterar i användarundervisningens praktik, trots vissa teoretiska oförenligheter, och de återfinns med olika styrka i olika handledningar.

Den modell över bibliotekariers professionella expertis som presenteras i artikeln är grundad i det empiriska materialet, men kompletterad och belyst med hjälp av en teoretisk diskussion. I skildringen av förhållningssätten kan även ett resonemang föras om vad som *inte* finns representerat i handledningarna. Därigenom har en konstruktiv diskussion artikulerats kring användarundervisningens praktik. Den kanske viktigaste skiljelinjen går mellan de handledningar som väljer att knyta användarundervisningen till ett ämne eller en kontext, och de som strävar efter att presentera den som domänoberoende. Denna skiljelinje har en teoretisk innebörd. Frågan som bör ställas är om det alls är fruktbart att mediera kunskaper om informationssökning och informationsanvändning om informationen i fråga behandlas som dekontextualiserad. Eller skall användarundervisningen ägna sig åt att rekontextualisera informationens ursprungliga praktik, vilket kan göras antingen med fokus på själva informationen eller med fokus på användarna? Den andra skiljelinjen går mellan dem som tar utgångspunkt i informationen eller hur användaren skall bete sig i förhållande till den, och de som tar sin utgångspunkt i individen eller grupper av användare. I de sistnämnda fallen handlar det om att förbereda individen på vad som väntar dem som sökare, sammanställare och utvärderare av information.

Ovanstående problemkomplex om bibliotekariers professionella expertis är centrala för både den biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningen och bibliotekariers professionella praktik. Med föreliggande artikel vill jag bidra till denna viktiga diskussion.

Olof Sundin är universitetslektor vid Institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan (BHS), Högskolan i Borås och Göteborgs universitet. Han disputerade 2003 med avhandlingen Informationsstrategier och yrkesidentiteter: En studie av sjuksköterskors relation till fackinformation vid arbetsplatsen. I sin nya forskning studerar Sundin högskolebiblioteks webbaserade användarundervisning, vilket utgör en del inom projektet "Informationssökning i övergången från utbildnings- till yrkespraktik". Detta projekt bedrivs inom ramen för forskningsprogrammet BIKT (Bibliotek, IKT och lärande) vid BHS och finansieras med medel från KK-stiftelsens program Lärande och IT (LearnIT). Sundin är bl.a. intresserad av hur skilda synsätt på information och informationssökning formas i olika sociala praktiker.

E-post: olof.sundin@hb.se

Webbplats: <http://www.adm.hb.se/personal/osu/>

Noter

1. I denna artikel redogör jag för en studie av nordiska högskole- och universitetsbiblioteks webbaserade användarundervisning som har genomförts inom ramen för projektet ”Informationssökning i övergången från utbildnings- till yrkespraktik”. Detta projekt är finansierat av KK-stiftelsen och dess forskningsprogram LearnIT. I en längre kunskapsöversikt (Sundin 2004) har jag tidigare analyserat forskningsområdena användarundervisning och informationssökning i yrkeslivet, två områden av betydelse även för denna studie.
2. För en längre litteraturgenomgång, se Sundin (2004).
3. Jag har blivit uppmärksam på detta citat i en artikel av Tuckett och Stoffle (1984).
4. *Into Info* är skriven på engelska och har tagits med i studien eftersom den är en handledning som erhållit mycket uppmärksamhet sedan den tillgängliggjordes redan 1996.
5. *Biblioteksguiden för studerande* används av flera högskolebibliotek och i artikeln används Umeå-versionen. Även flera andra handledningar har tagits fram gemensamt av flera högskolor (t.ex. *Informationssökningens när, var, hur*).

Empiriskt material

Allmänna sökguiden

Stockholms universitet

<<http://www.sub.su.se/sok/guider/allguid/1intro/introduktion.htm>>

Tillgängliggjord: 1998

Nedladdad: 2004-09-03

Att söka information

Uppsala universitetsbibliotek

<<http://w3.ub.uu.se/kurs/tutorial/start.cfm>>

Tillgängliggjord: 2003

Nedladdad: 2004-09-03

Biblioteksguiden för studerande

Umeå universitetsbibliotek, Örebro universitetsbibliotek, DISTUM

<http://www.ub.umu.se/infosok/distans_guide/startside.htm>

Tillgängliggjord: 2000

Nedladdad: 2004-08-17

Från fråga till dokument i e-biblioteket [delvis lösenordsbelagd]

Universitetsbiblioteket, Luleå

<<http://www.ltu.se/depts/lib/introkurs/index.shtml>>

Tillgängliggjord: 1996

Nedladdad: 2004-09-03

Godin. Vejledning i God informationsøgning

Roskilde universitetsbibliotek

<http://www.rub.ruc.dk/godin_vejl/>

Tillgängliggjord: 2000

Nedladdad: 2004-08-12

Grundkurs i informationsökning

Högskolan i Jönköping

<<http://www.bibl.hj.se/start/kurser/hhj/index.html>>

Tillgängliggjord: 2003
Nedladdad: 2004-10-22

Guide till informationssökning
Idrottshögskolan
<<http://www.ihs.se/Biblioteket/sokguide/Index.htm>>
Tillgängliggjord: 2003
Nedladdad: 2004-09-01

Hankens kurser i informationssökning
Svenska Handelshögskolan, Finland
<<http://www.shh.fi/services/biblio/tjanster/portal/undervisning.htm>>
Tillgängliggjord: 2000
Nedladdad: 2004-08-27

Illern
Biblioteksdirektionen, Lunds universitet
<<http://www.lub.lu.se/illern/>>
Tillgängliggjord: 2002
Nedladdad: 2004-08-10

Infoguiden: en hjälp att söka medicinsk information
Karolinska institutet
<<http://infoguiden.kib.ki.se/>>
Tillgängliggjord: 1999
Nedladdad: 2004-08-27

Informasjonskompetanse - Gode informasjonssøk til oppgaveskriving
Universitetsbiblioteket i Bergen
<<http://www.ub.uib.no/felles/IK/index.htm>>
Tillgängliggjord: 2004
Nedladdad: 2004-08-19

Informationskompetens [ekonomi]
Lunds universitetsbibliotek
<<http://www.ehl.lu.se/biblioteket/infokomp/infokomp.htm>>
Tillgängliggjord: 2002
Nedladdad: 2004-09-01

Informationskompetens: självstudier på nätet
Lunds universitetsbibliotek
<<http://www.lub.lu.se/ub/distans/infokompetens/>>
Tillgängliggjord: 1998
Nedladdad: 2004-08-24

Informationssökningskört [delvis lösenordsbelagd]
Universitetsbiblioteket, Karolinska Institutet
<http://kib.ki.se/edu/ped_resurs/webbquest/korkort/>
Tillgängliggjord: 2003
Nedladdad: 2004-10-05

Informasjonssøking: Selvstudium på nettet
NLH Biblioteket
<<http://www.nlh.no/biblioteket/kurs/infosok/>>
Tillgängliggjord: 2003
Nedladdad: 2004-09-09

Informationssökning för teologer
Lunds universitetsbibliotek
<<http://www.lub.lu.se/ub/distans/teologi/>>
Tillgängliggjord: 2000
Nedladdad: 2004-09-17

Informationssökningens när, var och hur
Kungliga Tekniska Högskolan
<<http://www.lib.kth.se/infosok/se/>>
Tillgängliggjord: 2000
Nedladdad: 2004-08-27

InfoTutor
Handelshøjskolens Bibliotek, København, Syddansk Universitetsbibliotek, Odense og
Handelshøjskolens Bibliotek, Århus
<<http://a500.hha.dk/InfoTutor/index.htm>>
Tillgängliggjord: 2002
Nedladdad: 2004-09-09

Into Info [lösenordsbelagd]
Chalmers Tekniska Högskola
<<http://educate.lib.chalmers.se/index.html>>
Tillgängliggjord: 1996
Nedladdad: 2004-09-17

Lilla sökguiden
Blekinge Tekniska Högskolas Bibliotek
<http://lilla_sok.bth.se/>
Tillgängliggjord: 2003
Nedladdad: 2004-08

Metroen

Handelshøjskolens Bibliotek, Århus
<<http://metro.asb.dk/webnize/metro/>>
Tillgängliggjord: 1998
Nedladdad: 2004-08-30

Pedagogguiden

Malmö högskola
<http://www.pedagogguiden.se/om_pedagogguiden.htm>
Tillgängliggjord: 2004
Nedladdad: 2004-09-14

Råd & VINK

[*Råd & VINK* blev inte tillgängliggjord förrän 2005 och citaten är därför hämtade från den officiella versionen även om jag under hösten 2004 haft tillgång till olika betaversioner.]

Høgskolen i Telemark, Biblioteket (HiT) & Høgskolen Stord/Haugesund, Biblioteket (HSH) <<http://vink.hit.no/>>
Tillgängliggjord: 2005
Nedladdad: 2005-02-01

Selvstudier til informationsøgning - Informationskompetence

Roskilde universitetsbibliotek
<<http://www.rub.ruc.dk/ikt/>>
Tillgängliggjord: 2004
Nedladdad: 2004-09-03

SWIM

Aalborgs universitetsbibliotek
<http://www.aub.auc.dk/portal/js_pane/forside/article/128>
Tillgängliggjord: 2002
Nedladdad: CD-ROM erhållen under oktober 2004.

Søg & Find

Handelshøjskolen i København (CBS)
<<http://intro.lib.cbs.dk/>>
Tillgängliggjord: 2002
Nedladdad: 2004-09-09

Söka, samla, skriva

Sveriges lantbruksuniversitet
<<http://www.bib.slu.se/kurser/sss-proj/index.html>>
Tillgängliggjord: 1999
Nedladdad: 2004-09-03

Sökguide Växjö UB

Växjö universitet

<<http://www.bib.vxu.se/sokguide/>>

Tillgängliggjord: 2004

Nedladdad: 2004-10-27

Webbquest för sjuksköterskor

Karolinska Institutets universitetsbibliotek (KIB)

<http://kib.ki.se/edu/ped_resurs/webbquest/sjukskoterskor/>

Tillgängliggjord: 2000

Nedladdad: 2004-08-30

VIKO: Veien til Informasjonskompetanse

Universitetsbiblioteket i Trondheim

<<http://www.ub.ntnu.no/viko/start.php>>

Tillgängliggjord: 2004

Nedladdad: 2004-08-24

Vägar till teknisk vetenskaplig information

TeknologiBiblioteken

<<http://www.bibl.liu.se/utbildning/TGV/tgv.htm>>

Tillgängliggjord: 1996

Nedladdad: 2004-09-17

Referenser

ABBOTT, A.D. (1988). *The Systems of Professions: An Essay on the Division of Expert Labor*. Chicago: University of Chicago Press.

ALEXANDERSSON, M. & L. LIMBERG (2004). *Textflytt och sök slump: Informations-sökning via skolbiblioteket*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.

ANDERSEN, J. (kommande). "The Public Sphere and Discursive Activities: Information Literacy as Sociopolitical Skills." *Journal of Documentation*.

BRUCE, C.S. (1997). *The Seven Faces of Information Literacy*. Adelaide: Auslib Press.

COLE, M. (1996). *Cultural Psychology: A Once and Future Discipline*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.

DAY, R.E. (2000). "The 'Conduit Metaphor' and the Nature and Politics of Information Studies." *Journal of the American Society for Information Science* 51.9: 805-811.

DOYLE, C.S. (1994). *Information Literacy in an Information Society: A Concept for the Information Age*. Syracuse, NY: ERIC Clearing House on Information and Technology.

FOURNIER, V. (2000). "Boundary Work and the (Un)making of the Professions." *Professionalism, Boundaries and the Workplace*. Ed. N. Malin. London: Routledge. 67-86.

HJØRLAND, B. & H. ALBRECHTSEN (1995). "Toward a New Horizon in Information Science: Domain-analysis." *Journal of the American Society for Information Science* 46.6: 400-425.

KUHLTHAU, C.C. (1987). "Information Skills: Tools for Learning." *School Library Media Quarterly*: 22-28.

KUHLTHAU, C.C. (2003). *Seeking Meaning: A Process Approach to Library and Information Services*. 2nd ed. Westport, CT: Libraries Unlimited.

- LAVE, J. & E. WENGER (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LEONTIEV, A.N. (1986). *Verksamhet, medvetande, personlighet*. Göteborg: Fram.
- LIMBERG, L. (1998). *Att söka information för att lära: En studie av samspel mellan informationssökning och lärande*. Diss. Borås: Valfrid.
- LIMBERG, L., F. HULTGREN & B. JARNEVING (2002). *Informationssökning och lärande: En forskningsöversikt*. Stockholm: Skolverket.
- MARCUM, J.M. (2002). "Rethinking Information Literacy." *Library Quarterly* 72.1: 1-26.
- ORLIKOWSKI, W. (2002). "Knowing in Practice: Enacting a Collective Capability in Distributed Organizing." *Organizing Science* 13: 249-273.
- PAWLEY, C. (2003). "Information Literacy: A Contradictory Coupling." *Library Quarterly* 73.4: 422-452.
- POULSEN, C. (2002). *Problembaseret undervisning i informationssøgning: Teori, erfaringer, metoder og undervisningsmateriale*. Roskilde: Roskilde Universitetsbibliotek.
- RAFSTE, E.T. (2001). *Et sted å lære eller et sted å være? En case-studie av elevers bruk og opplevelse av skolebiblioteket*. Diss. Oslo: Unipub.
- RAFSTE, E.T. & T.P. SAETRE (2004). "Bridging Gaps: Pedagogical Investment." *Library Review* 53.2: 112-118.
- ROBINSON, O.H. (1876). "The Proceedings." *American Library Journal* 1: 92-145.
- SUNDIN, O. (2003a). *Informationsstrategier och yrkesidentiteter: En studie av sjuksköterskors relation till fackinformation vid arbetsplatsen*. Diss. Borås: Valfrid.
- SUNDIN, O. (2003b). "Towards an Understanding of Symbolic Aspects of Professional Information: An Analysis of the Nursing Knowledge Domain." *Knowledge Organization* 30.3/4: 170-181.
- SUNDIN, O. (2004). "Användarundervisning inför informationssökning i yrkeslivet: En kunskapsöversikt." *Human IT* 7.2: 265-321.

SUNDIN, O. & J. JOHANNISSON (2005). "Pragmatism, Neo-pragmatism and Sociocultural Theory: Communicative Participation as a Perspective in LIS." *Journal of Documentation* 61.1: 23-43.

TALJA, S., T. TUOMINEN & R. SAVOLAINEN (2005). "'Isms' in Information Science: Constructivism, Collectivism and Constructionism." *Journal of Documentation* 61.1: 79-101.

TUOMINEN, K. (1997). "User-centered Discourse: An Analysis of the Subject Positions of the User and the Librarian." *Library Quarterly* 67.4: 350-371.

TOLSON, A. (1996). *Mediations: Text and Discourse in Media Studies*. London: Arnold.

TUCKETT, H.W. & C.J. STOFFLE (1984). "Learning Theory and the Self-reliant Library User." *Reference Quarterly* 24: 58-66.

WILSON, P. (1983). *Second-hand Knowledge: An Inquiry into Cognitive Authority*. Westport, CT: Greenwood Press.